

La participació política i associativa de les dones i els homes a Catalunya

Diferències i similituds

Robert Liñeira

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Direcció General de Participació Ciutadana

La participació política i associativa de les dones i els homes a Catalunya

Diferències i similituds

BIBLIOTECA DE CATALUNYA - DADES CIP

Liñeira, Robert

La Participació política i associativa de les dones i els homes a Catalunya : diferències i similituds. – (Col·lecció participació ciutadana ; 5)

Bibliografia

ISBN 9788439381686

I. Catalunya. Direcció General de Participació Ciutadana II. Títol III. Col·lecció: Col·lecció participació ciutadana ; 5

1. Participació política – Diferències entre sexes – Catalunya 2. Associacionisme – Diferències entre sexes – Catalunya
321.7(467.1)

Autors: Robert Liñeira

Edita: © Generalitat de Catalunya

Departament d'Interior, Relacions Institucionals i Participació

Barcelona, 2009

Tiratge: 1.000 exemplars

Impressió: Sprint Copy, S.L.

Imprès en paper ecològic

ISBN: 978-84-393-8168-6

Dipòsit legal: B-43.378-2009

La participació política i associativa de les dones i els homes a Catalunya

Diferències i similituds

Estudi del programa “Ciutats i persones” de l’Institut de Ciències Polítiques i Socials per a la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya

Robert Liñeira

ICPS - Seminari Ciutats i Persones

Generalitat de Catalunya
Departament d’Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Direcció General de Participació Ciutadana

Presentació

El llibre que teniu a les mans és fruit de la col·laboració de la Direcció General de Participació Ciutadana de la Generalitat de Catalunya en el programa Ciutats i persones de l'Institut de Ciències Polítiques i Socials (ICPS).

La voluntat d'ambdues institucions era analitzar el factor gènere com a condicionant polític, centrant-se bàsicament en la dimensió de participació. Aquesta s'aborda des de la doble vessant de participació política i de participació associativa. Complementàriament, s'analitza si l'hàbitat de residència incideix o no en la intensitat d'aquest gender gap.

L'investigador que ha dut a terme la recerca, Robert Liñeira, acaba constatant la persistència de desigualtats de gènere en la participació ciutadana, associades a factors tan tradicionals com la separació per gèneres dels espais públics-privats. Per tant, des de les administracions ens queda molt camí per recórrer.

Des del dia a dia de la Direcció General de Participació Ciutadana també percebem l'existència d'aquestes problemàtiques. Un petit indicador al respecte: en les avaluacions que fan els usuaris i usuàries dels nostres processos participatius, la qüestió temporal sol ser la que apareix més qüestionada. I, com és previsible, les més crítiques són les dones, que són les que suporten sobre manera les càrregues domèstiques i reproductives. A partir d'aquesta constatació, ens hem marcat l'objectiu de millorar la compatibilitat dels processos participatius amb la vida laboral i familiar dels ciutadans i ciutadanes que hi participen. No és tasca fàcil, com no ho és cap política pública de gestió dels temps quotidians, però tampoc no hi ha massa alternatives. En cas de no aconseguir-ho, correm el risc que l'obertura de nous espais de participació ciutadana acabi tenint l'efecte pervers d'agreuja diferències preexistents de presència o absència en l'espai públic de decisió. Tot un repte.

Marc Rius Piniés

Director general de Participació Ciutadana

Generalitat de Catalunya

Índex

1	La participació política i associativa de les dones: diferències de gènere?	11
1.1	Participen les dones i els homes de manera diferent en la vida políticocial?	11
1.2	Per què les dones participen i s'impliquen menys?	13
1.3	Les diferències de participació de gènere a espanya i catalunya	17
2	Objectius	18
3	Participació política	21
4	La participació en associacions	27
4.1	Associacionisme i implicació	28
4.2	Tipus d'associacions	32
5	Context territorial: grandària de municipi i diferencial de gènere en la participació	36
6	L'estructuració del gènere en la política: capacitats i motivacions	39
6.1	Diferències de gènere en la participació: posició social i actituds	44
6.2	La configuració de la participació per dones i homes: configuracions interactives?	50
	Conclusions	52
	Annex A: Participació sociopolítica	54
	Annex B: Participació sociopolítica per grandària de municipi	55
	Annex C: Tipus d'associacions incloses en els diferents estudis	57
	Annex D: Escales d'actituds	58
	Annex E: Posició social i participació sociopolítica	60
	Annex F: Posició social, actituds i participació sociopolítica	61
	Referències	62

1 La participació política i associativa de les dones: diferències de gènere?*

1.1 Participen les dones i els homes de manera diferent en la vida politicosocial?

El gènere no ha estat tradicionalment considerat una font de divisió política. Les diferències polítiques entre dones i homes no han estat mai tan marcades com les divisòries electorals de classe, religió o origen, ni tampoc han sorgit partits de masses femenins com aquells que històricament s'han associat amb sindicats, confessions religioses o territoris. En definitiva, les diferències de gènere mai no han arribat a constituir una clivella i han tendit a estructurar-se dintre de les clivelles polítiques dominants.¹

Tanmateix, després de la Segona Guerra Mundial, els estudis per enquesta posaven de manifest una estesa sospita: les dones participaven menys en política i tendien a donar més suport a les forces de dreta que els homes (Duverger 1955).² Segons Lipset, aquestes diferències es produïen perquè “les dones, particularment les mestresses de casa, estan menys involucrades en l'estructura de comunicacions intraclasse, veuen menys persones interessades en la política amb procedències similars a les seves i estan, per tant, més predisposades a retenir els valors conservadors dominants de la cultura hegemònica” (Lipset 1960, 217). Paral·lelament, els estudis sobre orientacions ideològiques van posar de manifest que el major suport femení als partits de dreta es corresponia

* Vull agrair a Maria de la Fuente el seu impuls en la realització d'aquest treball, així com el fet d'haver-me introduït en els estudis de gènere. Els seus comentaris i els de Luis Ramiro n'han millorat substancialment el producte final. Atès que cap dels dos comparteix tot el que aquí s'afirma, les habituals exculpacions són absolutament pertinents.

¹ Com exposen Bartolini i Mair, les clivelles polítiques són línies socials de demarcació o separació entre grups amb tres característiques: a) suposen una divisió social que separa els individus en funció de les seves característiques socials; b) els individus integrats en la divisió són conscients de la seva identitat col·lectiva i estan disposats a actuar sobre la seva base, i c) s'expressen en termes organitzatius (Bartolini i Mair 1990: 212 i s.). Malgrat que el sexe compleixi el primer requisit a través de les divisòries socials de gènere, la manca de politització –com a mínim durant el període de l'establiment de la política de masses i l'establiment dels partits– i d'expressió organitzativa, han fet de les diferències de gènere unes diferències políticament subordinades a altres diferències socials.

² Un estudi precedent sobre les diferències de gènere en el comportament electoral és l'obra de Tingsten (1937), a partir de dades agregades.

amb una major identificació amb posicions ideològiques conservadores per part de les dones (Jelen i altres 1994, Norris i Lovenduski 1994).³

Tot i que l'orientació conservadora de les dones ha generat més literatura i estudis, segurament el fenomen més persistent i estès és el de les diferències en la participació. Es tracta també de la diferència amb més conseqüències democràtiques: les diferències en la participació s'han de traduir en diferències en la influència i en la capacitat per fer sentir i reflectir els propis interessos (Lijphart 1997).⁴ La política i la participació en la societat civil en general han estat tradicionalment considerades unes activitats fonamentalment masculines, fet que es traduïa en unes taxes de participació i implicació política menors per part de les dones.⁵ La més gran inhibició i l'apatia política femenina era característica de tots els sistemes polítics estudiats i de totes les formes de participació. Els primers estudis exhaustius sobre participació política van destacar la menor participació electoral de les dones, però també la menor presència femenina en l'afiliació als partits o en les campanyes electorals (Milbrath 1965). L'estudi de Verba, Nie i Kim (1978) apuntava les mateixes diferències a set països tant pel que fa a la participació com respecte a les actituds de menor implicació. Així, tot i que les diferències es reduïen en els països amb més integració de les dones en el mercat laboral (Estats Units i Països Baixos), o en formes de participació política tan esteses com el vot, les diferències eren evidents i apuntaven sempre cap a la mateixa direcció.⁶ En paraules d'Almond i Verba, "allà on s'han estudiat les conseqüències de la introducció de les dones al sufragi, apareix que les dones difereixen del comportament dels homes només perquè són més freqüentment apàtiques, parroquials, conservadores i

³ La literatura sobre l'orientació de vot per gènere ha viscut una revifalla des dels anys 80, quan als Estats Units es va fer evident una inversió en la pauta tradicional per la qual les dones van passar a votar el Partit Demòcrata en més proporció que els homes, que a la vegada es van tornar més proclius a votar el Partit Republicà. Per veure una revisió exhaustiva de les explicacions americanes al fenomen i de la possible aparició a altres democràcies occidentals, vegeu Inglehart i Norris (2003, 73 i ss).

⁴ Si, com veurem, aquestes diferències poden ser el producte de desigualtats quant als recursos associats a les diferents posicions ocupades en l'estructura social, el diferencial de participació de gènere posa en qüestió l'assoliment de les nostres idees normatives sobre la democràcia.

⁵ La implicació política és definida per Verba, Nie i Kim (1978: 71) com una implicació psicològica amb la política: un compendi de consciència política, interès per la política, informació i atenció als mitjans de comunicació.

⁶ Els països inclosos eren Àustria, els Estats Units, l'Índia, Iugoslàvia, el Japó, Nigèria i els Països Baixos.

sensibles als aspectes personals, emocionals i estètics de la vida política i de les campanyes electorals” (Almond i Verba 1963, 388).⁷

L'evidència comparada més recent mostra que algunes d'aquestes diferències en la participació política s'han reduït o han desaparegut, però que d'altres encara persisteixen. Topf (1995a, 1995b) aporta dades d'alguns països de l'Europa occidental que no mostren diferències de gènere significatives en la participació electoral i on el diferencial en l'activisme polític ha caigut gairebé arreu entre les dècades dels 60 i els 80, però l'equiparació no s'ha produït. Verba i altres (1997) mostren que les diferències de gènere en l'assistència electoral han desaparegut als Estats Units (ja eren molt petites quan l'equip de Verba l'anализava a final dels 70), però no així en altres formes de participació convencional o en la implicació política. Paral·lelament, la recerca feta per Gundelach (1995) fa ressaltar que les diferències de gènere també s'encongeixen en la participació política no convencional, tot i que aquestes diferències encara continuen sent significatives. En definitiva, la participació electoral ja no sembla un factor diferencial de la participació de dones i homes, però ho continuen sent la implicació i altres formes de participació política.

1.2 Per què les dones participen i s'impliquen menys?

Tant el fenomen de la diferent orientació ideològica de dones i homes com les diferents pautes actitudinals i de participació política trobaven una base d'explicació comuna: la diferent posició que les societats patriarcales atorguen a dones i homes, amb assignacions de recursos i rols socials diferents fruit de la segregació de gènere dels àmbits laboral i familiar –amb institucions, preferències i interessos associats diferents. La menor implicació en el mercat de treball i el context laboral fomentaven el desenvolupament d'un rol central en la unitat familiar, amb uns vincles més dèbils amb la política.⁸

⁷ Els mateixos Almond i Verba esmenten diversos treballs que reflectirien aquesta tendència a diferents països: Duverger (1955) en mostrava evidències a Noruega, França i Alemanya; Dogan i Narbonne (1955), sobre França; Bremme (1956), a Alemanya; i els de Lane (1959, 209 i s.) i Greenstein (1961, 353 i s.) per als Estats Units.

⁸ Cal tenir en compte que la família i, per tant, l'àmbit privat, han estat considerats tradicionalment una esfera aliena a la política, als drets i a les intervencions públiques (Young 2001).

Les anàlisis de Verba, Kim i Nie (1978) indicaven que ni les diferències educatives ni les diferències en els nivells d'afiliació institucional (identificació de partit i afiliació organitzativa) podien donar compte de les diferències en la implicació política. És a dir, tot i que les dones estiguessin menys implicades en la política que els homes, i que la implicació política estigués fortament relacionada amb l'activitat política, aquestes diferències no podien explicar els diferents nivells de participació de dones i homes. Per això, els autors atribuïen les diferències de gènere en la participació política a un cert fenomen d'inhibició: “les dones estan interessades en la política, però reprimeixen la seva participació per culpa de les regles o normes, o per la manca d'oportunitat” (Verba i altres 1978: 254). L'existència d'aquest fenomen quedaria confirmada per la diferent interacció entre el sexe i els diferents nivells educatius, l'afiliació institucional i la implicació en activitats polítiques.

Aquesta línia de recerca va continuar en un altre estudi de Verba i altres (1997). Els autors se centraven en el cas dels Estats Units i conclouien que les diferències de gènere en la participació política només podien ser explicades per l'efecte combinat de diferències de gènere en els recursos (educació, ingressos, afiliació organitzativa, habilitats cíviques i estat civil) i en el compromís polític (interès, informació i sentiment d'eficàcia). D'altra banda, sostenien que les diferències de gènere en la implicació en la política no podien ser explicades per diferències en recursos, sinó més aviat pel sentiment femení que la política és una cosa d'homes.⁹

Però l'explicació de Verba i col.laboradors sobre les diferències persistents en la participació i la implicació política de dones i homes no és l'única existent. D'acord amb Morales (1999), hi ha bàsicament tres explicacions sobre el fenomen: una explicació estructural, una explicació situacional i una de relacionada amb la socialització en els rols de gènere. L'explicació estructural emfasitza l'impacte dels diferents nivells de recursos polítics dels quals disposen les dones i els homes a causa de les diferents posicions que ocupen en la societat. Les diferències en els ingressos, educació i

⁹ Per donar suport a aquesta conclusió, els autors mostren evidències que assenyalen l'efecte positiu que la presència de dones candidates en les eleccions del Senat havia tingut sobre el compromís polític de les dones als Estats Units (Verba i altres 1997, 1064-1069).

estatus ocupacionals es tradueixen en diferències en el comportament polític i en les actituds (Togeby 1994). Per a aquesta explicació, el gènere no és un factor políticament rellevant en si mateix, sinó que la seva importància deriva de la posició diferenciada que assigna a dones i homes en l'estructura social: les diferències en el comportament i les actituds polítiques entre homes i dones es deuen a les diferències en la inserció laboral, el nivell d'estudis o la religiositat. Conseqüentment, la incorporació progressiva de les dones en el món laboral, juntament amb el procés de secularització viscut en les democràcies occidentals, s'hauria de traduir, doncs, en una disminució de les diferències actitudinals i en les pautes de participació electoral i vot entre sexes.

En canvi, les altres dues explicacions no comparteixen la predicció de l'explicació estructural. D'acord amb l'explicació situacional, les diferències en la participació també es deuen a les diferències en les posicions de dones i homes en l'estructura social, però els seus proponents posen l'èmfasi en l'impacte dels rols de les dones com a esposes, cuidadores i mestresses de casa (Welch 1977). La conseqüència principal de la diferent situació en què es troben homes i dones en l'àmbit privat seria l'impacte diferencial que tenen els factors estructurals en termes de comportament polític amb el gènere, fonamentalment, l'educació (Sapiro 1983). L'aproximació de la socialització tampoc preveu una ràpida desaparició de les diferències de gènere en la participació, però creu que aquestes diferències no neixen en els diferents papers ocupats per les dones en l'estructura social, sinó en la socialització primària en els rols de gènere, que porta les noies joves a creure que la política és incompreensible i que no mereix el seu interès (Orum i altres 1974; Rapoport 1981, 1985).¹⁰ Finalment, una posició intermèdia sosté que, mentre que els recursos polítics i, especialment, l'educació s'han de tenir en compte per explicar aquestes diferències, el factor clau són les actituds que formen la predisposició política: implicació psicològica, sentit d'eficàcia política interna i externa, identificació partidista, etcètera (Bennett i Bennett 1989, Verba i altres 1997). Així, i atès que les predisposicions polítiques

¹⁰ Altres autors, en una explicació que també té el seu fonament en els processos de socialització diferenciats, interpreten les diferències en la participació i implicació política com una manifestació en l'àmbit polític d'un conjunt de predisposicions més generals que diferencien dones i homes, particularment la major agressivitat masculina i predisposició al conflicte (vegeu Delli Carpini i Keeter 1996, 206; Baxter i Lansing 1983, 47-51; Greenstein 1969, 120-121).

no poden ser explicades per factors estructurals o situacionals, la hipòtesi de socialització esdevindria la més probable.

Les explicacions situacionals i de la socialització poden ser complementades per aportacions del feminisme dels anys 70 en l'anomenada “perspectiva radical” (Frutos i Garcia 1999).¹¹ Des d'aquest punt de vista, les definicions de què és política i de les pautes actitudinals i de comportament desitjables en política estan imbuïdes d'un biaix androcèntric que no recull aquelles qüestions que afecten més la vida de les dones –fonamentalment, aquelles relacionades amb la reproducció i la cura. Aquest biaix en els temes i les formes amb què funciona la política tal com està definida expliquen el desinterès i la llunyania de les dones respecte a la política.

El que a nosaltres més ens interessa sobre l'aproximació radical són les possibles pautes de comportament polític de dones i homes que es deriven de la seva crítica. Aquestes són especialment pertinents per a la participació en la vida associativa. Per una banda, la mateixa perspectiva radical creu que no es tractaria tant del fet que les dones participen menys en política que els homes, sinó que fan servir mecanismes de participació diferents dels tradicionals. En aquest sentit, es posa èmfasi sobre l'ús de les dones de les xarxes socials informals per expressar i canalitzar els seus interessos.

Una segona conseqüència que es deriva de l'aproximació radical rau en una possible especialització en la participació. Si les dones no participen en la política convencional perquè no recull temes com la cura i la reproducció, les dones haurien d'estar més presents en qualsevol tipus de participació relacionada amb aquests temes. La recerca sobre comportament electoral i el nou modern gender gap aporta evidències en aquesta línia. Els estudis als Estats Units acumulen molta evidència que assenyalen que les dones estan més atentes i preocupades per temes relacionats amb les polítiques socials, mentre que els homes estarien més atents als temes relacionats amb l'economia (Inglehart i Norris 2003).

¹¹ A diferència d'aquelles, la perspectiva radical seria més aviat una aproximació que no pas un model explicatiu, atès que més que respostes el que genera són preguntes.

Però també trobem evidències sobre això a Europa. Així, Wängnerud (2000) troba que les dones sueques estan més preocupades per les polítiques familiars, socials i de salut, mentre que els homes suecs ho estan més per la marxa de l'economia i els impostos. D'evidències similars en trobem al Regne Unit –amb unes taxes més altes de preocupació femenina per temes com l'educació i els serveis de salut, i més preocupació masculina per l'estat de l'economia (Campbell 2006). Al marge de les possibles explicacions d'aquestes diferències, es podria esperar que si dones i homes prioritzen de manera diferent els temes polítics que més els inquieten i preocupen, no seria estrany que aquesta diferent jerarquització es traduís en una certa especialització temàtica de la participació.¹²

1.3 Les diferències de participació de gènere a Espanya i Catalunya

La literatura de participació i gènere a Espanya ha trobat tendències similars a les esmentades, amb algunes especificitats. Dos factors particulars d'Espanya són l'important paper de la religió com a element diferenciador de la participació de les dones i els homes en la política –element comú a altres països catòlics (Inglehart 1981)– i el paper particular que el context i, concretament, la grandària del municipi on es resideix podria tenir en l'estructuració d'aquestes diferències –element que és comú a la participació política en general a Espanya.

Bona part de les anàlisis sobre Espanya s'han centrat únicament en la participació electoral. Les diferències de gènere en l'abstencionisme s'han reduït notòriament fins a pràcticament desaparèixer, en línia amb el que ha succeït a la major part del món occidental (Justel 1995, Font 1995, Pallarés i altres 2007). Tot i així, en la seva exhaustiva anàlisi de l'abstenció, Justel (1995) concedia una certa importància al sexe per explicar la participació, especialment quant a condicionador de les actituds polítiques, tot i que plantejava l'interrogant de fins a quin punt es tractava d'una correlació espúria.

¹² Les explicacions d'aquesta especialització en la participació poden anar de les experiències específiques de les dones fins a la teoria de Carol Gilligan sobre l'ètica de la cura. Aquesta teoria defensa que les dones se centren més en les relacions interpersonals i l'empatia que els homes a l'hora d'orientar-se sobre el caràcter ètic d'un comportament determinat (Gilligan 1982).

D'altra banda, Font apunta la possibilitat que les diferències en la participació entre homes i dones podrien estar condicionades per l'hàbitat. Així, a les zones més urbanes, on les diferències en igualtat material i actituds polítiques entre dones i homes serien menors que a les zones rurals, les diferències en els nivells de participació també haurien de ser-ho (Font 1995, 24, n. 23). Tot i això, el mateix Font assenyala que Cancio (1982) no havia trobat signes d'aquesta tendència en un territori predominantment rural com Galícia.

Els estudis d'àmbit espanyol sobre altres formes de participació i implicació política són escassos. Tot i això, aquests estudis assenyalen una diferència en les actituds polítiques entre dones i homes, i que les actituds de les dones es caracteritzaven per la poca voluntat participativa i el poc interès per la política (Ortiz 1987, Astelarra 1990). Estudis més recents van posar de manifest la pervivència d'aquestes diferències en l'aproximació dels espanyols i espanyoles a la política: les dones continuen estant menys interessades per la política que els homes; mostren uns nivells de desafecció més elevats cap a les institucions i els processos polítics, i participen menys en organitzacions com els partits i els sindicats. A més, les dones manifesten més inhibició davant de temes d'interès públic, és a dir, defugen contestar o declaren no tenir una opinió formada sobre els temes de debat públic, i al mateix temps tendeixen a optar per unes postures menys conflictives que els homes (Morales 1999; De la Fuente i altres 2005).

2 Objectius

En aquest treball mirarem d'analitzar si aquestes diferències en la participació de dones i homes encara és present i, si és manté, quins poden ser els elements que l'expliquin. Partirem, però, d'un concepte ampli de participació. Creiem que les diferències de gènere han de ser estudiades tenint en compte totes les facetes de la implicació ciutadana, i això fa que no ens puguem aturar en l'estudi de la participació electoral ni de les altres formes de participació política, sinó que haguem d'incloure l'estudi de la participació en la vida social. Més difícil d'operacionalitzar, la participació en les xarxes socials formals i informals és una dimensió d'estudi imprescindible per entendre la relació de la ciutadania amb els

afers públics, un element que ha estat destacat per la revifalla que va viure aquesta literatura arran del treball de Putnam (1993).

Així, el nostre interès se centrarà a identificar les possibles diferències en la quantitat de participació política i social entre dones i homes, però també en les possibles diferents maneres en què els dos sexes poden implicar-se en activitats ciutadanes. D'altra banda, prestarem atenció a les possibles diferències que puguem observar segons el context en la secció.

Per donar compte de les diferències, ens centrarem en aquelles variables que la literatura ha identificat com a elements diferenciadors per sexe. La literatura més recent sobre participació ha distingit tres conjunts bàsics de factors que expliquen les possibles diferències en la participació: la capacitat per participar, els incentius i la motivació per fer-ho (Verba i altres 1995, 16). Per la naturalesa d'aquest estudi ens centrarem en les capacitats i la motivació, cosa que Morales (2004) ha qualificat de "factores possibilitadors".¹³ La capacitat té a veure amb la posició social i el diferent accés als recursos i xarxes socials amb les que la posició social està associada. Sabem que dones i homes s'han diferenciat fonamentalment per tres factors que els han situat en posicions diferents de l'estructura social: el nivell educatiu, la posició en el mercat de treball (actiu i inactiu) i la religiositat (aquesta darrera, per les xarxes diferents a les quals la religiositat està associada). Finalment, sempre que no sigui suficient, intentarem explicar les diferències en els nivells de participació per factors de motivació, és a dir, per aquells factors que associen la manca de participació a no sentir-se part del procés políticocial, o a un sentiment de manca de capacitat individual d'incidir en el mateix.

També hem vist que un altre factor important és el repartiment de les tasques productives i reproductives per raó de gènere: els rols de mare, esposa i cuidadora també poden comportar diferències en els nivells i en el tipus de participació. Però a diferència dels elements anteriors,

¹³ Els incentius són factors facilitadors (Morales 2004), és a dir, tenen més a veure amb elements contextuals i institucionals que faciliten o dificulten la participació, i amb estratègies mobilitzadores per part dels líders. És a dir, a banda del factor grandària del municipi ja esmentat, els incentius tenen poc espai paper per explicar les diferències de participació de gènere.

per avaluar el paper d'aquestes variables la comparació no és tant entre sexes sinó entre les diferents categories d'homes i dones. És a dir, a diferència dels nivells de religiositat o educació, els homes i les dones no es caracteritzen per nivells diferenciats de convivència en parella o per tenir fills tot i que comportin rols diferents per als homes i les dones. Si volem avaluar el paper diferenciador que tenen aquestes variables (o el que hi puguin tenir les altres variables estructurals) hem de comparar el paper que desenvolupen per explicar la participació de les dones i els homes. Abordarem això en la secció 6.3.

Una excepció n'és el paper que hi puguin tenir el temps lliure disponible o els rols de cap de família. Si les dones treballadores tenen menys temps disponible perquè han de compaginar la jornada laboral amb les tasques familiars, o disposen de menys autonomia perquè la seva parella masculina aporta més ingressos a la llar, és un factor que sí que diferencia els sexes. Malauradament, no disposem, entre les nostres dades, de bons indicadors per demostrar-ho i no podem avaluar en aquest treball la influència d'aquestes variables que expliquen la diferent situació en la posició social de dones i homes¹⁴.

Per analitzar aquestes qüestions, disposem de diverses fonts de dades.¹⁵ En bona mesura, la majoria de les anàlisis s'han dut a terme fent servir la submostra per a Catalunya de l'estudi del CIS 2450. Si no s'indica el contrari, les anàlisis provenen d'aquesta base de dades.

Finalment, abans d'entrar en les anàlisis, escau una nota per al lector. Tot i que el text conté algunes anàlisis que requeririen una certa familiaritat amb l'estadística per a la seva plena comprensió, el coneixement d'aquestes tècniques no és en absolut necessari per entendre les dades

¹⁴ Tot i sorprendre els mateixos autors, el fet que els homes tinguin més temps disponible no sembla un factor explicatiu de la participació masculina més alta als Estats Units (Schlozman, Burns i Verba 1994). Morales (2000), amb dades referides a Espanya, sí que troba un paper important del principal breadwinner per explicar la participació política, però no pas per explicar la implicació política o associativa una vegada s'ha tingut en compte el rol que tenen les actituds.

¹⁵ En concret, l'estudi inclou dades dels estudis següents: la submostra per a Catalunya de l'estudi elaborat pel CIS "Ciudadanía, implicación y democracia" (CID) de l'any 2002 (N=1.135); l'enquesta de condicions de vida i hàbits de la població (ECVHP), 2006 (N=10.397); l'enquesta de consum i pràctiques culturals del 2006 (ECPC) (N=7.333), i l'estudi sobre participació política a Catalunya (EPPC), 2006, elaborat per la Direcció General de Participació de la Generalitat (N=6.900).

que es presenten i seguir els arguments del text. En realitat, totes les taules de les seccions que van de la 3 a la 5 reflecteixen la diferent freqüència amb què dones i homes duen a terme determinades activitats o mostren determinades actituds polítiques. En concret, aquestes diferències es mostren en percentatges, escales numèriques o raons: com més gran sigui el nivell de les diferències entre els números de dones i homes, més divergència per raó de gènere existirà.¹⁶ Quan aquestes diferències són prou grans com per superar determinats criteris estadístics, s'indica amb signes.¹⁷ En la secció 6, a la mateixa lògica de les diferències entre dones i homes s'afegeix la noció de control: en aquí, el que es tracta d'esbrinar és fins a quin punt el sexe és un element associat amb el fet de realitzar determinades activitats polítiques o de mostrar certes actituds, una vegada es controla per altres variables.¹⁸ Els criteris estadístics abans esmentats hi són aplicables.

3 Participació política

Com hem vist, la literatura ha destacat els diferents nivells i, fins i tot, les diverses maneres de participació política de dones i homes. Històricament, aquestes diferències han afectat la forma de participació més estesa –el vot en eleccions–, però recentment aquestes diferències

¹⁶ Totes les raons incloses són el quocient entre la freqüència amb què homes i dones fan activitats o mostren determinades activitats polítiques. "Homes" sempre és el numerador, i "dones", el denominador (homes/dones). Així, si la raó correspon a un número més gran que 1, els homes fan més aquella activitat política o mostren més aquella actitud que les dones. En canvi, si la raó correspon a un número més petit que 1, són les dones les que prenen avantatge. Els coeficients de les taules 6.4, 6.5 i 6.6 s'interpreten de manera similar.

¹⁷ Tècnicament, aquestes proves estadístiques ens serveixen per rebutjar que les diferències que observem són el producte del fet de treballar amb mostres (i de l'error de mostreig que contenen). Així, com més diferència observem entre les dades de homes i dones, més confiança en que aquesta diferència no és el simple producte de treballar amb una mostra i que la diferència que hi observem es produeix en el conjunt de la població de la qual s'ha extret la mostra.

¹⁸ La noció de control és consubstancial a la mateixa ciència social. Atès que els fenòmens socials poden ser causats per més d'un factor, i que aquests factors poden estar relacionats entre si, es tracta de tenir en compte les altres possibles causes per tal d'aïllar la causa última d'un fenomen. Per exemple, si creiem que les dones participen menys en política que els homes, però no sabem si aquestes diferències són consubstancials al gènere o, per contra, són una conseqüència indirecta del menor nivell d'estudis que tenen les dones en el conjunt de la població, necessitem comparar el nivell de participació política de dones i homes amb igual nivell educatiu: si les diferències en el nivell de participació entre dones i homes es mantenen, les diferències observades resultaran ser un producte de les diferències consubstancials al gènere; si desapareixen, les diferències de gènere eren una simple conseqüència de les diferències educatives de dones i homes. En definitiva, seria l'educació –i no pas el gènere– el veritable factor explicatiu de les diferències de participació política de dones i homes. La secció 6 del treball se centra en aquestes qüestions a través de tècniques estadístiques multivariants.

semblen haver desaparegut completament i només es mantenen en altres formes de participació. Però, més enllà de la participació electoral, què és pot entendre com a participació política i què no?

La resposta a aquesta pregunta acumula un gran volum de literatura. Històricament, la noció de què és la participació política ha anat eixamplant-se. En els primers estudis monogràfics sobre el tema, Milbrath i col.laboradors (1965 i 1977) consideraven que política era igual a eleccions, i que tota activitat política tenia per objecte la selecció de governants: votar, però també col.laborar en campanyes electorals o assistir a mítings, eren les principals (sinó úniques) formes de participació política. Verba i Nie (1972) van ampliar aquesta noció definint com a participació totes aquelles accions destinades a influir en les decisions dels governants, cosa que els va portar a incloure en el catàleg de formes de participació accions no electorals: participar en manifestacions o donar suport a una causa a través d'una signatura serien altres formes de participació. Però aquesta era una definició de participació que restringia l'àmbit de la política a les institucions, i deixava de banda l'acció destinada a influir en organitzacions que no formessin part de l'Estat. Si s'hi inclouen aquestes accions, comprar o boicotejar determinats productes per tal d'influir en els mètodes de producció de les empreses, també formarien part del repertori de la participació política (Barnes i Kaase 1979).

Un cop definides quines accions poden ser considerades com a polítiques, com podem mesurar la freqüència amb què es duen a terme i les possibles diferències de gènere? La millor manera de la qual disposem per saber si la ciutadania fa determinades activitats polítiques és preguntant-ho. Disposem de dos estudis relativament recents que inclouen dades sobre això. El més complet –en el sentit que pregunta per més tipus d'activitats polítiques– és l'estudi CID, que interroga sobre 22 formes de participació. Els resultats es recullen en la taula 3.1, en què es mostra la freqüència amb què homes i dones declaren haver fet determinades accions polítiques. S'observa que, tret d'algunes activitats com votar o signar peticions, la gran majoria d'activitats són minoritàries i, algunes, pràcticament residuals. De fet, de totes les accions polítiques per les quals pregunta l'estudi, la mitjana d'accions feta pel conjunt de la població és de poc més de dues.

Facilita aquesta inhibició l'existència de pautes de participació de gènere realment diferenciades? A grans trets, la realització de les diferents activitats no mostra gaires diferències per sexe. Tot i així, hi ha més participació masculina: el nombre mitjà d'accions que duen a terme els homes és més elevat que el de les dones, i per una gran majoria d'accions polítiques els homes declaren haver-ne fet en major mesura que les dones. Les excepcions a l'anterior serien accions com signar peticions, donar o captar diners, portar insígnies o comprar/boicotejar productes per raons polítiques. Tanmateix, les accions que registren uns nivells més elevats de divergència entre sexes són totes aquelles en què els homes declaren una participació més alta que les dones, com són contactar polítics, assistir a mítings o col.laborar amb un partit: els homes declaren haver fet accions d'aquest tipus en una proporció que dobla la de les dones.¹⁹

Fins a quin punt aquestes accions responen a pautes diferenciades? La pregunta de si les diverses accions polítiques es poden agrupar en categories que responguin a maneres diferents de participar en política ha estat present de manera paral.lela en els estudis esmentats. Per suposat, totes les activitats abans esmentades constitueixen formes separades d'acció. Però al darrere hi ha la sospita que algunes accions estan més relacionades que les altres, que es poden agrupar d'alguna manera, i que les habilitats, recursos i interessos que afavoreixen la participació en algunes activitats polítiques poden ser diferents de les que necessiten per fer-ne d'altres. En definitiva, la idea és que una persona que faci un acte d'un grup particular és probable que realitzi altres actes del mateix grup, però no necessàriament activitats d'altres grups.

¹⁹ L'enquesta de participació política a Catalunya (EPPC-2006) recull una pauta similar: el nombre mitjà d'accions dels homes és superior al de les dones, i de les 9 accions per les quals pregunta, en 8 hi ha un percentatge superior d'homes que de dones, i en sis d'aquestes accions les diferències són estadísticament significatives (assistir a manifestacions i mítings, participar en vagues, escriure cartes als diaris, contactar amb polítics o participar en decisions de l'Administració de justícia). L'única acció política més feminitzada torna a ser la compra/boicot de certs productes (vegeu la taula 0.1 de l'annex A).

Taula 3.1 Accions polítiques per gènere (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.	Raó (A/B)
Vot	79	80	79		1,02
Signar una petició	25	25	26		0,94
Donar diners	22	21	23		0,90
Col.laborar amb una associació	15	17	13		1,25
Contactar amb una associació	13	16	11	*	1,42
Contactar amb un funcionari	12	14	10	*	1,44
Participar en una manifestació	11	13	9	*	1,41
Comprar productes per raons polítiques	10	10	10		0,99
Portar insígnies de recolzament a una campanya	9	8	9		0,89
Abstenció protesta	8	9	7		1,19
Recaptar diners	7	7	7		0,99
Contactar amb un polític	7	9	4	***	2,22
Col.laborar amb un grup ciutadà	6	8	5		1,53
Boicotejar productes	6	8	5		1,45
Contactar un advocat o presentar una demanda	6	9	4	**	1,95
Vaga	6	8	5	*	1,74
Mítting	5	7	3	**	2,29
Internet per a fins polítics	5	6	4		1,34
Dirigir-se o aparèixer en mitjans de comunicació	4	5	3	*	1,89
Activitats il.legals de protesta	2	2	2		1,06
Col.laborar amb un partit	2	2	1		2,40
Altres	1	1	1		0,92
Activitats violentes	0	0	0		-
Número mitjà d'accions	2,37	2,56	2,20	*	

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

En aquest treball hem optat per seguir la tipologia teòrica proposada per Torcal i altres (2006). Aquesta proposta, que en bona mesura pretén integrar les formes de participació anomenades “no convencionals” (Barnes i Kaase 1979) amb la tipologia proposada per Verba i col.laboradors (1972, 1975 i 1978), és la que recull la Il.lustració 3.1 Modes de participació política: una tipologia

La tipologia fa una doble distinció entre els canals d'expressió i els mecanismes d'influència. Entre els canals d'expressió distingeix entre

canals representatius (aquells canals formals de representació: partits, representants, etc.) i extrarepresentatius (aquells que no tenen en els representants el seu objectiu principal d'influència). Pel que fa als mecanismes d'influència, els autors es fonamenten en les alternatives de “sortida” i “veu” teoritzades per Hirschman (1970): els mecanismes autoreguladors anònims expressen missatges simples i vagues de manera anònima (sortida), mentre que els mecanismes de participació personal activa contenen informació específica i s'expressen de manera no anònima i requereixen més dedicació (veu). Atès que el contacte és una forma de participació fonamentada en la implicació activa, que pot anar adreçada tant als representants escollits com a les organitzacions socials i econòmiques, el contacte seria una forma de participació política diferenciada (vegeu Torcal i altres 2006, 57-60).

		Canals d'expressió	
		Representatius	Extrarepresentatius
Mecanismes d'influència	Fonamentats en mecanismes autoreguladors anònims	Vot	Participació de consum
	Fonamentats en mecanismes de participació personal activa	No orientada: Activitat de partit	No orientada: Activitat de protesta
		Orientada: Contacte	

II. Il·lustració 3.1 Modes de participació política: una tipologia

Font: Reproduïda de Torcal, Montero i Teorell (2006, 58).

Fins a quin punt homes i dones prenen part en proporcions diferents en cada tipus de participació? La Taula 3.2 Nivells de participació política per diferents formes i sexe recull aquestes diferències. Les dades reflecteixen la proporció de dones i homes que declaren haver realitzat accions relacionades amb cadascuna de les formes de participació: com més grans són les diferències, més divergent és la pauta de participació per gènere. A la taula s'evidencia que, amb l'excepció del vot, totes les altres formes de participació són minoritàries, i que alguna, com les activitats relacionades amb els partits, són pràcticament anecdòtiques, amb només un 1% que ha dut a terme accions que pertanyen a aquest tipus. Això posa de manifest, una vegada més, que l'activitat política està

poc estesa entre la població, i que això és especialment cert per a aquelles formes de participació que demanen més implicació. Tanmateix, el que a nosaltres ens interessa és veure si les dones i els homes participen de manera diferent en les diverses formes, i si aquesta exclusivitat que presenten alguns modes de participació reforcen les possibles diferències de gènere. Així, la participació de homes i dones mostra que el vot sembla una forma de participació massa estesa com per trobar-hi diferències de gènere, però tampoc trobem diferències en altres formes de participació com la participació de consum i les activitats de protesta. En canvi, sí que trobem diferències en formes més tradicionals de la participació política, com les que estan relacionades amb activitats de partit o el contacte amb polítics i funcionaris. És a dir, tot i que les diferències en el nivell de participació entre homes i dones no són quantitativament gaire grans, sí que trobem que prenen més importància en aquelles activitats més relacionades amb els governants i les formes de fer política més tradicionals.²⁰

Taula 3.2 Nivells de participació política per diferents formes i sexe

	Homes	Dones	Diferència	
	(A)	(B)	(A - B)	(g. l.)
Vot	0,797	0,785	-0,012	(1.067)
Participació de consum	0,143	0,139	0,003	(1.131)
Contacte	0,110	0,072	-0,038***	(1.129)
Activitat de protesta	0,079	0,063	-0,016	(1.126)
Activitat de partit	0,027	0,010	-0,016**	(1.133)

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

En definitiva, la participació de dones i homes és fonamentalment baixa en ambdós grups. Més enllà del vot en les eleccions, la gran majoria no realitza cap altre tipus de participació. Com molts estudis han mostrat, la política no està entre les primeres preocupacions de la ciutadania, i

²⁰ Les dades de l'enquesta EPPC-2006 mostren una pauta similar, però sumen a les activitats de contacte i de partit les de protesta com a formes de participació amb diferències de gènere significatives (vegeu la taula 0.2). Cal tenir en compte que les diferents formes de participació no recullen les mateixes accions per a l'estudi CID i l'enquesta EPPC, amb la qual cosa no són estrictament comparables.

això es tradueix en poca participació i implicació. Tanmateix, hi ha una pauta que, tot i no mostrar grans diferències, crida l'atenció per la seva persistència: en gairebé totes les possibles activitats polítiques i en totes les formes de participació, els homes hi estan més presents que les dones, fet que encaixa amb l'antiga imatge d'una ciutadania sexualment marcada en què els homes tendeixen a ser més presents en aquelles activitats a les quals la societat els hi atorga un component polític. Dintre d'aquesta pauta, el factor que crida més l'atenció és que les diferències són més importants dintre d'aquelles activitats més relacionades amb el contacte amb polítics i amb la implicació amb els partits, és a dir, aquelles activitats que la societat percep com a més explícitament polítiques.

4 La participació en associacions

En aquesta secció ens interessa veure si les dones i els homes participen en proporcions diferents en el món associatiu. Durant les darreres dècades, l'estudi de la ciutadania ha anat eixamplant els seus interessos i ha intensificat la seva preocupació per la participació social com una altra dimensió rellevant de la participació de la ciutadania en els afers públics. A banda de les possibles bondats de l'associacionisme sobre el conjunt del sistema democràtic, a nosaltres ens interessa l'efecte que la mateixa participació associativa té sobre el desenvolupament d'actituds i comportaments cívics sobre els participants. Si el fet de ser un membre actiu en la vida social té conseqüències beneficioses per a la pràctica de la ciutadania, diferents nivells o maneres d'implicar-se en funció del gènere poden estar associats a diferents "equipatges" actitudinals que facilitin o dificultin la participació dels homes i les dones a la polis.

Quines són aquestes conseqüències beneficioses amb les quals la literatura ha identificat la participació en associacions? Per què la participació social les produiria? A través de quins mecanismes ho fa? Per una banda, s'han defensat les associacions com un mecanisme crucial per a la integració social (Parsons, 1969) i com a "escoles de democràcia" que ajuden a desenvolupar les habilitats ciutadanes dels individus (Co-hen i Rogers 1995). La participació en associacions facilitaria el desenvolupament d'actituds i comportaments democràtics i l'adquisició d'uns nivells més elevats de coneixement i informació sobre

els afers públics. Per l'altra, l'experiència positiva d'interacció amb els altres i, de vegades, amb les institucions, facilitaria el desenvolupament de sentiments de més confiança en les persones i en el paper que l'individu pot tenir en l'àmbit polític (Brehm i Rahn 1997). És a dir, la participació en associacions tindria un doble efecte beneficiós sobre la capacitat dels individus d'integrar-se i participar en la mateixa vida social, però també en els nivells d'implicació i informació polítiques.

A la vegada, ens interessa un altre aspecte de la participació associativa. Si dones i homes tenen maneres diferents d'aproximar-se i participar en els afers públics, la seva manera de participar en les associacions ha de ser diferent. Com hem vist, de la literatura es poden derivar dues possibles vies de diferència. Per una banda, s'ha destacat que les dones participarien menys en l'associacionisme formal, però que, en canvi, serien més presents en les xarxes informals o en el treball voluntari. Per altra banda, i fruit de diversos estudis que conclouen una diferència en els temes que preocupen homes i dones, podríem esperar trobar una certa especialització de gènere en l'associacionisme.

4.1 Associacionisme i implicació

El primer punt que cal analitzar és el de la quantitat: fins a quin punt homes i dones tenen nivells de participació diferents en les associacions? Atès que no existeix cap cens de participants en associacions, el millor instrument del qual disposem per mesurar aquestes possibles diferències de gènere són els estudis demoscòpics que demanen als ciutadans si estan associats o no a un tipus determinat d'associació. En la taula 4.1.1 s'analitzen les mesures obtingudes a través dels estudis més recents i complets que s'han fet a Catalunya. Els percentatges de la taula recullen amb quina freqüència els catalans i catalanes són membres, com a mínim, d'una associació. A banda de pertànyer a mostres diferents i altres diferències metodològiques, les dades de cada estudi divergeixen en els percentatges fonamentalment perquè confronten els entrevistats a llistes diferents d'associacions.²¹ Tanmateix, tot i les diferències, tots els

²¹ Això fa que haguem de prendre les dades amb precaució. Atès que part d'aquesta variació sigui el resultat de les diferències metodològiques amb què es recull la informació, no hauríem d'extreure gaires conclusions de les diferències mostrades per cada estudi ni atribuir-les als diferents moments en què s'han elaborat. Per a una llista detallada de les característiques metodològiques de cada estudi i de la llista d'associacions incloses en aquesta taula, vegeu l'annex.

estudis indiquen una taxa més alta d'associació dels homes que de les dones. Aquesta diferència oscil·la entre l'1,34 i l'1,07, és a dir, per cada 100 dones que estan associades, ens trobem un màxim de 134 i un mínim de 109 homes associats. Així, doncs, en la participació associativa hi continua havent diferències de participació segons el gènere.

Taula 4.1.1 Participació en associacions per sexe (%)

Estudis	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.	Raó (A/B)	(N)
CID-2002 ²²	43	49	37	***	1,34	(1.135)
ECVHP-2006	46	51	41	***	1,24	(10.397)
ECPC-2006	37	39	35	***	1,11	(7.333)
EPPC-2006	66	69	63	***	1,09	(6.900)

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Tanmateix, la manera en què es participa en les associacions pot comportar grans diferències en les virtuts cíviques que hem atribuït a la vida associativa. Moltes de les anàlisis actuals afirmen que la ciutadania és cada vegada més passiva en la seva vida associativa, i que aquesta participació es redueix cada vegada més al pagament d'una quota, a l'ús com a clients o usuaris dels serveis que presten les associacions o, en qualsevol cas, a l'associació passiva. En aquest declivi del compromís, alguns afegeixen que cada vegada més apareixen "associacions sense socis" (Putnam 2000) o fenòmens com les "empreses de protesta" dins del sector dels nous moviments socials (Jordan i Maloney 1997). Així, l'augment en el cens d'associacions que s'ha registrat a Catalunya durant la darrera dècada (Sarasa 1998, San Martín 2004) podria ser en bona mesura el producte de l'entrada d'associacions en sectors més mercantilitzats que comporten una implicació ciutadana menor i un allunyament de les tradicionals funcions de canalització. Serà interessant, doncs, veure la implicació dels catalans i les catalanes en la vida de les seves associacions per avaluar si la qualitat de la seva participació associativa mostra nivells més divergents.

²² Vegeu els detalls de les sigles dels "Estudis" a la nota del peu 14.

Els estudis de què disposem contenen diversos indicadors per mesurar maneres diferents de participar en les associacions. Tanmateix, l'estudi CID és el que presenta dades de més qualitat, tant pel nombre més elevat d'associacions sobre les quals pregunta als entrevistats com per les diferents formes de participació que preveu i sobre les quals interroga els entrevistats. Així, l'estudi preveu quatre grans maneres de participar en les associacions: a banda del fet de ser-ne membre o no, cosa que ja hem vist en la taula anterior, l'estudi demana si les persones entrevistades participen en activitats, donen diners a les associacions o fan treball voluntari per a 28 tipus d'associacions diferents. Nosaltres hem creat dos indicadors addicionals que volen sintetitzar diverses maneres de participar: la dels individus que participen en activitats de l'associació sense pertànyer-hi (amb activitats o treball voluntari) i la dels que hi pertanyen i, a més, participen en les activitats de l'associació.

El que evidencia la taula 4.1.2 és que les diferències que havíem observat sobre la participació formal es mantenen quan es considera la participació en activitats o el treball voluntari, tot i que disminueixin lleugerament. Donar diners mostra una pauta oposada: tot i que no parlem de grans diferències, donar diners a les associacions (per altra banda, una activitat poc relacionada amb les virtuts cíviques de creació de confiança i habilitats ciutadanes) és una activitat que declaren més les dones que els homes. En definitiva, tot i no reflectir grans diferències, els homes participen més en associacions formals que les dones i també semblen col.laborar més en activitats i en el treball voluntari.

Taula 4.1.2 Maneres de participar en les associacions per sexe (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.	Raó (A/B)	(N)
a. Associats/ades	43	49	37	***	1,34	(1.135)
b. Activitat	29	32	27	**	1,19	(1.135)
c. Donar diners	21	19	24	*	0,78	(1.135)
d. Treball voluntari	14	15	12	†	1,31	(1.135)
e. Participants ('b' o 'd')	31	34	29	-	1,15	(1.135)
f. Associats/ades participants ('a' i 'e')	26	30	23	**	1,30	(1.135)

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Malgrat això, l'estudi de la participació en la vida associativa no pot aturar-se en la participació social dins d'associacions formals. Fins on sigui possible, també ha d'intentar analitzar la participació social més informal. Com hem vist, part de la literatura ha mantingut que les dones estan menys presents que els homes en les xarxes formals, però que, en canvi, fan servir les xarxes informals de manera més freqüent i intensa. De fet, hem observat que les diferències en la participació entre sexes es redueixen si tenim en compte el fet de dur a terme activitats per a les associacions o fer treball voluntari, en comptes de fixar-nos només en la pertinència formal. Tot i la dificultat afegida que té mesurar la participació en aquest tipus de xarxes, el nostre estudi en conté algunes dades. Concretament, pregunta als entrevistats si es reuneixen de manera habitual amb grups de gent (tertúlies, penyes, etc.) o si proporcionen ajuda gratuïta o companyia a persones malaltes, veïns de la tercera edat o familiars. Les dades, però, no mostren diferències en la participació pel que fa a l'assistència formal, però tampoc –i això resulta més sorprenent– no apareixen diferències de sexe en els nivells d'assistència a altres persones i familiars. Hi incloem les dades, tot i que creiem que els indicadors no són del tot vàlids –però són els únics disponibles!– atesa la disparitat de fenòmens participatius que poden estar recollint.

Taula 4.1.3 Associacionisme informal per sexe (%)

	Total	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.
Sí	34	36	32	1,13	n. s.

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

Taula 4.1.4 Assistència a altres persones per sexe (%)

	Assistència a altres persones				Assistència a familiars			
	Total (A)	Homes (B)	Dones (A/B)	Raó	Total (A)	Homes (B)	Dones (A/B)	Raó
Sí, regularment	4	3	4	0,77	16	15	17	0,90
Sí, ocasionalment	11	12	10	1,20	17	16	17	0,91
No, mai	85	85	86	0,99	67	69	66	1,05
	$\chi^2_2 = 1,75$ (n. s.)				$\chi^2_2 = 1,26$ (n. s.)			

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

En definitiva, hem observat diferències significatives en la pertinència i participació en associacions. Els homes hi participen més que les dones, tot i que aquestes diferències es reduïen quan teníem en compte les maneres de participar més informals però de més implicació.

4.2 Tipus d'associacions

En el punt anterior ens ha interessat veure si els catalans i les catalanes participen de manera diferent en la vida social. A banda de l'interès en si per la qüestió, hem considerat que la participació en les xarxes socials era especialment interessant per les seves possibles conseqüències sobre la implicació política. Tanmateix, fins ara hem obviat un punt important: els efectes cívics de més participació i implicació política dels associats depenen del tipus d'associació en què participen? O és el fet de participar i la interacció amb altres la qüestió més important? La literatura ha debatut també molt sobre aquest tema. Per una banda, algunes teories han defensat que fonamentalment és la participació en associacions amb preocupacions cíviques i interessos públics la que posa en marxa aquests cercles virtuoses i té les conseqüències beneficioses per a la ciutadania i la democràcia que hem comentat. D'altres, però, han destacat que és la participació i el fet d'associar-se el més important, i que la interacció genera confiança en les altres persones independentment del fet que l'objectiu de la participació respongui a motivacions de caràcter públic o privat. Aquesta confiança generaria expectatives de cooperació, sostingudes per les associacions, on les expectatives cristal·litzarien en pautes de cooperació continuades (Putnam i altres 1993), que permetrien superar la paradoxa de l'acció col·lectiva (Olson 1965) i fomentar la participació cívica. S'imposa, doncs, una diferenciació entre tipus d'associacions per tal de veure si homes i dones hi participen i s'hi impliquen de manera diferenciada.

En la literatura sobre associacions existeixen moltes tipologies i són moltes les estratègies utilitzades per classificar-les. Lògicament, la qüestió fonamental per escollir una classificació o una altra rau en el que volem posar de manifest amb la nostra tipologia. És a dir, diferents tipologies poden ser útils per a propòsits diferents i, per tant, l'estratègia haurà d'adaptar-se als nostres interessos. A nosaltres ens interessen, fonamentalment, dues coses: veure si existeixen pautes de participació de gènere diferenciades entre les associacions més "cíviques" i les

menys, i veure si hi ha una especialització temàtica de l'associacionisme per raons de gènere.

Atès que nosaltres estem interessats en una tipologia que agrupi associacions pel diferent tipus d'implicació amb què participen els associats, adoptarem la tipologia proposada per Morales i Mota (2006).²³ Les autores distingeixen les associacions pel tipus d'objectius que persegueixen i per la manera en què els intenten assolir. En funció dels objectius que persegueixen les associacions (els seus béns constitutius), podem distingir entre les organitzacions que cerquen béns privats i les associacions que miren d'assolir béns públics o col·lectius. Segons com intentin assolir aquests béns (les seves accions o mitjans constitutius), podem distingir entre associacions que operen primordialment per mitjà d'accions de caràcter social o econòmic i les que, sobretot, desenvolupen accions politicoinstitucionals. De la combinació d'aquests dos criteris en sorgeixen quatre tipus: les associacions politicoinstitucionals, les recreatives o d'oci, les tradicionals d'orientació social i les de serveis a col·lectius. Les autores distingeixen entre associacions d'orientació social i les de serveis a col·lectius fonamentalment per les seves formes d'actuació: les tradicionals o d'orientació social tenen per objectiu primordial aconseguir béns públics fonamentalment a través de formes d'actuació de caràcter social i, sovint, mercantilitzades, mentre que les de serveis a col·lectius en comparteixen l'objectiu però difereixen en les formes d'actuació que, tot i ser fonamentalment socioeconòmiques, estan més centrades en la dinàmica interna de l'associació (captació i serveis als socis, promoció del voluntariat i recaptació de fons) (vegeu Morales i Mota 2006).²⁴

²³Per una discussió sobre les diferents tipologies proposades, vegeu Morales (2004, 93-109). Pels detalls de la construcció de la tipologia feta servir en aquest treball, vegeu Morales i Mota (2006, 94-97).

²⁴Les associacions recreatives inclouen les associacions esportives, les de hobbies, les culturals, les juvenils i les de l'automòbil. Les d'orientació social inclouen les religioses, les de caritat, les de malalts, discapacitats, consumidors i animals. Les associacions de serveis a col·lectius inclouen les de drets humans i ajuda humanitària, les de dones, les d'immigrants, les de jubilats, les AMPA i les professionals. Les politicoinstitucionals inclouen els partits, els sindicats, les associacions d'agricultors, les d'empresaris, les de veïns, les ecologistes i les pacifistes.

Taula 4.2.1 Tipus d'associacions segons objectius i mitjans

		Objectius	
		Béns públics o col·lectius	Béns privats
Mitjans	Accions socioeconòmiques	Associacions tradicionals d'orientació social Associacions de serveis a col·lectius	Associacions recreatives o d'oci
	Accions politicoinstitucionals	Associacions politicoinstitucionals	

Font: Morales i Mota (2006).

Hi ha diferències de gènere en la participació en aquestes associacions? La taula 4.2.2 recull els nostres indicadors de pertinència i participació en associacions aplicats a la nostra tipologia d'associacions. De manera interessant s'hi reflecteixen pautes diferents segons el tipus d'associació. Per una banda, tenim aquelles associacions en què les diferències de gènere es mantenen i, fins i tot, s'accentuen. Són les associacions politicoinstitucionals i les recreatives. Les recreatives són més participades, però en ambdues els homes hi són molt més presents que les dones: a les politicoinstitucionals hi trobem el doble d'homes que de dones, mentre que a les recreatives hi trobem 1,73 homes per cada dona. Les diferències també existeixen en les associacions d'orientació social –de fet, són tan marcades com entre el conjunt d'associacions. Però dintre de les associacions de serveis col·lectius les diferències entre gèneres desapareixen completament i, fins i tot, es dona una lleugera presència femenina més elevada que no és estadísticament significativa. Quan tenim en compte la participació en associacions (fer treball voluntari i participar en activitats) les divergències de gènere s'accentuen: apareixen perfils de gènere marcats per tots els tipus d'associacions: la participació en associacions politicoinstitucionals o recreatives té un perfil més clarament masculí, mentre que la participació en associacions d'orientació social i de serveis a col·lectius són més participades per les dones.

Taula 4.2.2 Pertinència i participació en associacions per sexe i tipus d'associacions (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig. (A/B)	Raó
Membre a. recreatives	26,7	33,0	19,0	***	1,73
Membre a. d'orientació social	7,8	8,9	6,7	n.s.	1,33
Membre a. de serveis col·lectius	14,9	13,9	15,8	n.s.	0,88
Membre a. politicoinstitucionals	11,3	15,4	7,6	***	2,03
Participa en a. recreatives	17,0	21,0	13,2	***	1,59
Participa en a. d'orientació social	6,5	5,2	7,8	†	0,66
Participa en a. de serveis col·lectius	10,1	7,5	12,6	**	0,60
Participa en a. politicoinstitucionals (N)	9,1 (1.129)	12,1 (548)	6,4 (581)	*** (1.129)	1,90 (1.129)

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

La qüestió de l'especialització temàtica de la participació és una qüestió debatuda entre la literatura. D'acord amb els estudis sobre gènere i política, les dones semblen més preocupades pels temes relacionats amb la cura. Si això fos cert, es podria esperar que les dones participessin més en les associacions vinculades amb la cura la cura dels altres. Seguint criteris deductius hem agrupat les diferents associacions que es dediquen a temes relacionades amb la cura en una sola categoria.²⁵ No sembla casualitat que totes elles estiguin encabides en les categories d'orientació social i de serveis a col·lectius. La taula 4.2.3 recull la participació en aquest tipus d'associacions per sexe. Es pot apreciar que les dones pertanyen més a aquestes associacions i hi participen més que els homes. Les diferències no són gaire grans, però sí significatives, i el que potser és més rellevant, es produeixen en un context de més participació associativa masculina, fet que trenca amb la pauta general.

²⁵ Aquestes són les associacions de pares i mares, les de drets humans i cooperació, les de caritat o ajuda social, les protectores d'animals, i les associacions de malalts i familiars de malalts.

Taula 4.2.3 Participació i implicació en associacions relacionades amb la cura (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.	Raó (A/B)
Associat	11	9	13	†	0,75
Participant	23	19	27	**	0,71

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

En definitiva, doncs, sembla que hi ha una certa especialització de gènere en la participació en les associacions; els homes participen més en associacions politicoinstitucionals i recreatives, i les dones col·laboren més en associacions que fan servir accions socioeconòmiques i que cerquen béns col·lectius (orientació social i serveis a col·lectius). Aquestes diferències són més importants si restringim les associacions a aquelles dedicades a la cura i si ens centrem en les formes de participació més informals però que demanen més implicació.

5 Context territorial: grandària de municipi i diferencial de gènere en la participació

Des de principis de segle, és habitual atendre a la distribució de la participació segons el lloc de residència i, més concretament, segons la grandària del municipi. Aquests estudis posaven de manifest que les àrees rurals formaven entorns més apàtics políticament, i on la participació era més baixa. Tradicionalment es considerava que les zones rurals eren àmbits especialment propicis per a l'abstenció. La presència més disminuïda d'agents mobilitzadors i, en alguns casos, la presència de població dispersa, amb el subsegüent increment dels costos d'anar a votar, es combinaven per donar lloc a una aflluència més baixa a les urnes.²⁶ D'altra banda, hem vist com la literatura sobre la participació

²⁶ Tanmateix, el cas espanyol sembla mostrar pautes ben diferents. Especialment des dels anys 80, la abstenció electoral tindrà un component fonamentalment urbà, on l'abstencionisme intermitent i les grans oscil·lacions en el nivell de participació entre eleccions caracteritzant les zones urbanes espanyoles (Justel 1995, Font 1995). Dintre d'aquest marc, Catalunya és una de les àrees on aquest fenomen seria més rellevant (Font 1992, Font i altres 1998).

electoral ha apuntat la possibilitat que les diferències en la participació entre homes i dones estiguin condicionades pel context, i que siguin més marcades a les zones rurals que a les urbanes.

Què mostren les nostres dades respecte a la participació política i associativa? Pel que fa a l'associacionisme, la taula 5.1 recull el percentatge de dones i homes que pertanyen almenys a una associació per trams de municipis. El diferent grau de participació queda recollit per l'estadístic "raó". Si n'observem l'evolució, no hi veiem cap tendència, és a dir, augmentar o disminuir la grandària de municipi no sembla traduir-se en una diferència més o menys gran en els nivells d'associacionisme. En canvi, sí que s'observa que per als municipis més grans de 50.000 habitants les diferències en l'associacionisme per sexe són inferiors que als municipis més petits. Si agrupem aquests municipis, les diferències que hi observem són les que es recullen en la taula següent.

Taula 5.1 Pertinència a associacions per sexe i grandària de municipi (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.	Raó (A/B)	(N)
2.000 habitants o menys	40	47	33	n.s.	1,41	(300)
2.001 a 10.000 habitants	38	47	30	*	1,54	(239)
10.001 a 50.000 habitants	49	58	39	**	1,50	(121)
50.001 a 100.000 habitants	29	28	30	n.s.	0,93	(253)
100.001 a 400.000 habitants	44	49	40	n.s.	1,22	(149)
Més de 400.000 habitants	45	51	39	*	1,33	(73)
Total	43	49	37	***	1,34	(1.135)
Menys de 50.000 habitants	44	53	35	***	1,50	(475)
Més de 50.000 habitants	42	46	38	*	1,22	(660)

Nivells de significació a les proves de khi quadrat associats amb les taules 2 x 2 de les quals s'han extret els percentatges.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Podem parlar de diferències significatives? Malgrat que observem diferències en el *gender gap* dels municipis més petits i més grans –en el sentit esperat, amb nivells de diferència més petits als entorns urbans que als rurals– no semblen marcar una pauta gaire clara ni tampoc no són diferències gaire marcades. De fet, en una regressió en què introduïem el fet d'estar associat i el sexe i el fet de ser un municipi de més de 50.000 habitants, la variable de l'hàbitat (ni tampoc la seva interacció amb el sexe) apareixen com a significatives.

Per tal de tenir altres evidències, hem fet els mateixos càlculs per als altres estudis que disposem. Aquests estudis, malgrat recollir dades sobre menys tipus d'associacions (cosa que fa més difícil que puguin emergir les diferències entre sexes) tenen l'avantatge de ser mostres molt més grans, i això ens permet donar més confiança a les submostres de cada tram de municipi. Malgrat això, aquests estudis no semblen mostrar cap pauta pel que fa al context.

Hem aplicat la mateixa anàlisi per a la participació política, i hem fet servir el nombre mitjà d'accions polítiques realitzades pels individus de cada tram de municipi com a variable dependent. El resultat de les diferències de mitjanes de la participació als municipis de més i menys de 50.000 habitants queden recollides en la taula següent. El que s'evidencia és que les nostres anàlisis no permeten donar una especial importància a la grandària del municipi com a element configurant de les diferències en els nivells de participació política per sexe. Hem tornat a repetir les anàlisis per als altres estudis amb una submostra més gran per trams de municipis. Tot i que la taula 5.2 mostra una evolució en el sentit esperat, les diferències són massa petites perquè els puguem donar una importància especial.

Taula 5.2 Nombre d'accions polítiques per sexe i tram de municipi

	Menys de 50.000 habitants			Més de 50.000 habitants		
	Homes (A)	Dones (B)	Diferència (A - B) (g.l.)	Homes (A)	Dones (B)	Diferència (A - B) (g. l.)
Mitjana	2,63	2,27	-0,35 460	2,51	2,15	0,36† 639

Significació estadística de la diferència de mitjanes a partir de la prova t (graus de llibertat entreparèntesis).

† $p \leq 0,1$

En definitiva, tot i que no hauríem de descartar la possible incidència d'un cert paper de la grandària de municipi en la configuració d'un gender gap en la participació política i social, les nostres dades apunten que aquest diferencial no es veu gaire afectat pel context definit per la grandària de municipi. Alguns autors han suggerit que cal tenir en compte que la relació entre la mida de l'hàbitat i la participació era força més dèbil del que s'havia dit, però, sobretot, que la variable "grandària de municipi" és equivocada: "no és la grandària sinó el tipus de municipi el que afecta

el nivell de participació política” (Milbrath 1981). En qualsevol cas, nosaltres ens limitem aquí a constatar que, tot i que no es pot descartar –tal com, per altra banda, ha mostrat molta literatura sobre participació i comportament– el paper del context municipal en la determinació del diferencial de gènere en la participació, les nostres dades no en mostren evidències.

6 L'estructuració del gènere en la política: capacitats i motivacions

Com hem vist, una part de la literatura ha suggerit que les diferències de gènere es poden atribuir fonamentalment a tres factors estructurals: l'educació, la participació en el mercat de treball i la religió. L'explicació situacional hi afegia altres elements definidors de l'estructura social, com el paper de les dones com a esposes, cuidadores i mestresses de casa. Totes aquestes variables defineixen la posició dels homes i les dones en la societat. És des de la seva posició que els individus perceben la realitat social i se'n formen les seves representacions de la mateixa, el que afecta la manera en què els ciutadans entenen i avaluen realitats socials com la política i, a la vegada, ancora el seu comportament.

El mecanisme pel qual la diferent posició en l'estructura social de dones i homes pot afectar la manera de relacionar-se amb la vida política i social pren una via directa i una altra d'indirecta. La directa està relacionada amb els diferents recursos que les diferents posicions proveeixen i les xarxes en què insereixen els individus. Pel que fa a les xarxes, els estudis de psicologia política han aportat molta evidència sobre la influència de l'entorn en la conformació de les actituds i les opinions de les persones. Les persones formen i validen les seves posicions polítiques a través de la comparació amb la gent que consideren similars a elles (Festinger 1954) o a les quals reconeixen autoritat epistèmica (Kruganski i altres 2003). En definitiva, la posició social no només proveeix de recursos, sinó que defineix l'estructura de les preferències polítiques a les quals l'individu està exposat (Huckfeldt i altres 1993).

Però l'efecte de la posició social no es limita a les capacitats o el context en què situen els individus. La posició social també condiona

el desenvolupament o no de determinades característiques individuals i de motivacions. Com va evidenciar l'escola sociopsicològica, la posició social està relacionada amb diferents recursos, que afavoreixen el desenvolupament o no d'actituds determinades.²⁷ Així, les diferències en aquestes posicions es tradueixen en diferents orientacions de valors que a la vegada es transformen en actituds polítiques (Barnea i Schwartz 1998; Caprara i altres 2006). Així, l'efecte de les actituds pot prendre dues vies: en part, les actituds s'entenen com a variables intervinents entre la posició social i la participació; la posició social afavoriria o dificultaria el desenvolupament d'actituds polítiques determinades. Però, a la vegada, les actituds tenen un efecte autònom sobre la participació més enllà de la simple mediació entre posició social i participació. Aquest efecte independent de les actituds sobre la participació és una de les pautes més ben establertes pels estudis de participació: com més intenses siguin les actituds, més gran és la seva consistència amb el comportament (Hewstone i Stroebe 2001, 241-247).

Fins a quin punt aquests homes i dones tenen actituds diferents cap a la política? En els cas dels Estats Units, hi ha evidències clares que les dones mostren un nivell d'interès inferior per la política i menys confiança en les seves capacitats per influir en el procés polític (Verba i altres 1997). Per al cas d'Espanya i Catalunya l'evidència acumulada és molt inferior, però apunta en la mateixa direcció (Brabo i Ortiz 1985; Morales 1999; de la Fuente i altres 2005). La taula 6.0.1 aborda les possibles diferències entre sexe en les principals actituds polítiques relacionades amb la participació política i social: l'interès per la política, la importància atribuïda a la política, el nivell de seguiment de la informació política, la freqüència amb què es parla de política, els sentiments d'eficàcia interna i externa i la confiança social.²⁸

²⁷ Les actituds són tendències psicològiques que es manifesten en l'avaluació favorable o desfavorable d'una entitat particular; és a dir, només són imputables a les persones i estan referides a un objecte.

²⁸ L'interès per la política es refereix a la curiositat que els ciutadans manifesten cap als afers públics, independentment de la imatge que tinguin de les institucions i dels actors polítics; una curiositat que, previsiblement pot portar-los a estar atents a tot allò que succeeixi en l'àmbit polític. Es defineix tècnicament l'eficàcia política com la creença dels ciutadans que l'acció política individual pot tenir alguna incidència en el procés polític (Campbell, Gurin i Miller 1954, 187). Aquesta creença es pot analitzar des de dos punts de vista diferents: com la capacitat amb què l'individu s'autoavalua per influir, o com la percepció amb què el ciutadà avalua la receptivitat a les demandes ciutadanes de les institucions i dels principals actors polítics (eficàcia política externa). Els nivells d'informació política difereixen de les altres mesures d'implicació política en què es tracta

El que s'evidencia és que les diferències més importants rauen en les diferents dimensions de la implicació política. L'interès per la política, el nivell d'informació política i la freqüència amb què es parla de política amb l'entorn evidencien diferències substantives i estadísticament significatives entre dones i homes, sent elles les que mostren uns nivells d'implicació menors.²⁹ L'eficàcia política interna també mostra diferències entre sexes molt clares. Per contra, l'eficàcia política externa, la importància atribuïda a la política i la confiança social mostren diferències menys importants o no en mostren en absolut.³⁰

Taula 6.0.1 Actituds vers la política per sexe

	Homes (A)	Dones (B)	Diferència (A) - (B) (g. l.)
Interès per la política (0-10)	3,87	3,03	-0,84*** (1.133)
Nivell de seguiment de la informació política (0-10)	4,46	3,85	-0,61*** (1.133)
Freqüència amb què parla de política (0-10)	4,90	4,42	-0,48*** (1.129)
Importància atribuïda a la política (0-10)	3,66	3,47	-0,13 (1.113)
Escala d'eficàcia política interna (0-10)	3,43	3,02	-0,41*** (1.087)
Escala d'eficàcia política externa (0-10)	3,01	2,70	-0,31* (1.085)
Confiança social (0-10)	4,46	4,48	-0,02 (1.133)

Significació estadística de la diferència de mitjanes a partir de la prova t (graus de llibertat entre parèntesis).

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

d'una mesura objectiva més que subjectiva. Hi ha un cert debat sobre el fet d'incloure els nivells d'informació política com a indicador de la implicació política. Zaller argumenta que els nivells de coneixement polític –que ell anomena “implicació cognitiva”– són un poderós predictor de la formació de les actituds polítiques i de la manca de connexió dels individus amb el procés polític. Pel que fa al fet de parlar de política és més una acció que un estat psicològic, i sembla raonable com a indicador de la implicació política (Verba i altres 1997, 1056).

²⁹ Les diferències en la implicació política són més pronunciades per a la política nacional que per a local. Un fenomen generalitzat a gairebé tots els països és que els ciutadans diuen tenir més interès per la política d'algun àmbit específic que per la política en termes generals (Bonet i altres 2006, 118). En el cas del gènere, les diferències a Catalunya són més marcades en l'interès difús per la política que en els diversos interessos específics, fet que evidencia una diferenciació per gènere més gran quan l'objecte de referència és la política en abstracte que quan es tracta d'una política específica. Tot i així, fem servir aquest indicador perquè si hi afegim més ítems podem gaudir d'una escala més completa i que recull més matisos.

³⁰ L'alpha de Cronbach de les cinc dimensions de la implicació política és 0,77. Sobre els indicadors utilitzats per construir les diferents escales d'actituds, vegeu l'annex D.

Què pot explicar aquestes diferències en els nivells d'implicació política de dones i homes? Com hem vist, les diferències han estat atribuïdes als desavantatges de les dones respecte als recursos associats amb la implicació política i a les diferències de gènere en els rols socials i les responsabilitats familiars. Malauradament, l'única variable de la qual disposem sobre la perspectiva situacional és el fet de viure en parella o no. Els resultats es recullen en la taula 6.0.2. El que s'observa és que la diferent posició social de dones i homes no sembla que influeixi en la relació. Per exemple: els homes s'interessen per la política 0,57 punts de mitjana més que les dones en la nostra escala 0-10, una vegada es controla per totes les altres variables. Així, per a qualsevol de les dimensions d'implicació política i eficàcia externa per a les quals havíem observat diferències per raó de gènere a nivell bivariant, aquestes es mantenen amb nivells de significació estadística similars quan hi introduïm les possibles diferències en nivell educatiu, religiositat o d'activitat laboral entre dones i homes com a possibles explicacions. El sexe té un efecte independent sobre les actituds polítiques (ser home o dona condiciona cap a unes determinades actituds i comportaments), que no és el simple producte de les diferències en la posició social d'homes i dones: és a dir, quan comparem homes i dones amb similar nivell educatiu, religiositat, situació laboral, etc., els homes continuen mostrant més interès per la política, un nivell d'informació, d'eficàcia i de confiança social més gran que les dones que pertanyen als mateixos grups.

Taula 6.0.2 Actituds vers la política per posició social i sexe

	Interès política	Infor. política	Parla política	Eficàcia interna	Eficàcia externa	Conf. social
Homes (dones)	0,57*** (0,16)	0,37*** (0,11)	0,27* (0,11)	0,30* (0,13)***	0,24† (0,12)	0,01 (0,11)
N. educatiu (universitària)						
Primària	-2,06*** (0,23)	-1,60*** (0,16)	-1,05*** (0,15)	-0,78* (0,17)	-0,72*** (0,17)	-0,81*** (0,15)
Secundària	-0,84*** (0,23)	-0,69*** (0,16)	-0,31* (0,16)	-0,37 (0,17)	-0,27 (0,16)	-0,52*** (0,15)
Religiositat (practicants)						
Indiferents	-0,38 (0,41)	0,01 (0,29)	-0,17 (0,33)	-0,49 (0,40)	-0,59† (0,35)	-0,03 (0,27)
Poc o gens practicant	-0,15 (0,23)	-0,10 (0,14)	-0,08 (0,15)	0,17 (0,22)	-0,09 (0,20)	0,12 (0,16)

Situació laboral (actius)						
Mestresses de casa	-0,17 (0,26)	-0,29† (0,17)	-0,21 (0,18)	-0,24 (0,22)	-0,13 (0,21)	0,14 (0,19)
Desocupats	-0,38 (0,28)	-0,08 (0,18)	0,02 (0,20)	-0,10 (0,23)	-0,07 (0,21)	-0,06 (0,20)
Estudiants	0,32 (0,44)	0,59 (0,38)	0,50 (0,30)	-0,02 (0,31)	0,22 (0,30)	0,07 (0,25)
Jubilats -	0,48† (0,29)	-0,09 (0,21)	-0,07 (0,20)	-0,42 (0,27)	-0,59* (0,26)	-0,19 (0,21)
Edat (en anys)	0,09*** (0,02)	0,10*** (0,02)	0,05** (0,02)	0,00 (0,02)	-0,01 (0,02)	-0,01 (0,02)
Edat al quadrat	0,00** (0,00)	0,00*** (0,00)	0,00** (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)	0,00 (0,00)
Pertany assoc. (no pertany)	0,86*** (0,15)	0,40*** (0,10)	0,61*** (0,11)	0,21† (0,12)	0,21† (0,12)	0,34*** (0,10)
Viu en parella (no hi viu)	-0,51** (0,17)	-0,28** (0,11)	-0,42*** (0,12)	-0,04 (0,15)	-0,11 (0,14)	0,05 (0,12)
Constant	2,78 (0,70)	2,86 (0,43)	4,50 (0,49)	3,72 (0,67)	3,44 (0,65)	4,92*** (0,50)
R2 corregida	0,20	0,22	0,17	0,06	0,05	0,05
N	1.073	1.073	1.071	1.029	1.026	1.073

Coefficients de regressió OLS. Errors estàndard robustos entre parèntesis.

Categoria de referència entre parèntesis.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Així, doncs, dones i homes no només es distingeixen per la diferent posició que ocupen en l'estructura social. Les dones i els homes divergeixen en el nivell d'estudis, en la posició en el mercat de treball o en la religiositat, sinó que també mostren actituds diferents cap a la política. Fonamentalment, les dones tenen menys sentiments d'implicació cap a la política, hi mostren menys interès, se senten menys capacitades per poder incidir en el procés polític que els homes, parlen amb menys freqüència o s'informen amb una proporció menor que els homes sobre els assumptes públics. Però, a més, la taula anterior ens ha evidenciat que aquestes diferències no s'expliquen únicament per diferències en la posició social, sinó que el fet de ser home o dona té efectes sobre les actituds polítiques fins i tot quan es tenen en compte les diferències de religiositat, de posició en el mercat laboral, de nivell d'educació o l'edat. Els homes i les dones tenen sentiments diferents vers la política, i això pot explicar les diferències en els nivells de participació que hem observat anteriorment.

6.1 Diferències de gènere en la participació: posició social i actituds

Per tal d'avaluar el paper de les variables estructurals i de les actituds sobre la participació política i social de dones i homes hem seleccionat aquells fenòmens de participació que mostraven diferències entre sexes. Primer, aquelles formes de participació ciutadana en què els homes eren més presents de manera significativa que les dones: la participació política en forma d'accions relacionades amb els partits o en el contacte amb representants, i la pertinença a associacions recreatives i politicoinstitucionals. Però també hem observat diferències en el sentit contrari: hem vist que per a algunes formes de participació en associacions d'orientació social (fonamentalment dur a terme activitats o treball voluntari en associacions de serveis a col·lectius i, dintre d'aquestes, especialment aquelles dedicades a tasques relacionades amb la cura) les dones hi participaven més que els homes.

Per tal d'avaluar la importància del sexe una vegada s'han tingut en compte altres possibles diferències de tipus estructural i actitudinal hem fet servir dos models multivariants per a cadascun dels fenòmens: un que té en compte el paper de les altres variables sociodemogràfiques (nivell d'estudis, religiositat, situació laboral i cohort, a banda del sexe) i un segon model, que suma les variables actitudinals (i la inserció en xarxes socials o el fet de conviure en parella) com altres possibles variables de control. Els resultats estan recollits en les tres taules següents.

La taula 6.1.1 recull el paper del sexe en les diferents formes de participació política una vegada hem tingut en compte les altres diferències en l'estructura social. El que s'observa és que pel repertori d'accions polítiques les diferències a l'anàlisi bivariant desapareixen una vegada es tenen en compte les variables sociodemogràfiques: fonamentalment l'educació, però també la situació laboral, sembla que absorbeixen les diferències que abans havíem atribuït al sexe. En canvi, aquestes diferències es mantenen per les accions de partit i els contactes amb polítics. Les dades reflecteixen que, per cada dona que trobem participant en un partit, hi trobem 2,38 homes (una vegada es controlen les possibles diferències causades pels diferents nivells educatius i les altres variables introduïdes). Així, tot i l'important paper que sembla que té l'educació en aquests tipus de participació, el sexe manté una influència

significativa sobre la realització d'accions polítiques relacionades amb els partits i amb el contacte. En introduir-hi les actituds, s'evidencia l'important paper de l'interès per la política i de la pertinència a xarxes, cosa que fa disminuir l'impacte del sexe.³¹ Malgrat això, i tot i perdre un cert impacte teòric una vegada es tenen en compte les actituds, el sexe continua sent una variable influent per predir les accions polítiques de partit i de contacte. És a dir, fins i tot quan comparem homes i dones amb les mateixes característiques (mateix nivell d'estudis, mateix interès per la política, etc.) els homes mostren més probabilitats de dur a terme activitats polítiques d'aquest tipus.

La participació en associacions mostra una pauta similar, fins i tot més clara. La taula 6.1.2 recull els resultats de la nostra anàlisi sobre el fet d'associar-se i participar en activitats de les organitzacions socials. El que s'observa és que tot i l'efecte que tenen algunes variables de control (fonamentalment l'educació) no absorbeixen tot l'efecte del sexe, que continua sent significatiu en tots aquells tipus d'associacions i formes d'implicar-se que havien mostrat una diferència important entre sexes. D'aquesta manera, ser home, quan es controlen els efectes de l'educació, la religió, la participació en el mercat de treball i la cohort en què s'ha nascut, augmenta la probabilitat d'estar associat en 1,54 punts, és a dir, per cada 100 dones membres d'una associació, hi trobem 137 homes associats. Les diferències en el grau d'associacionisme augmenten encara més si restringim les associacions a les recreatives (1,71) i a les polítiques (1,81). La introducció de les actituds torna a mostrar el paper positiu que pot tenir l'interès per la política i la confiança social per la pertinència general a associacions i per la pertinència a associacions politicoinstitucionals. La variable sexe manté un impacte significatiu per a totes aquelles categories que havien mostrat diferències entre sexes en l'anàlisi multivariant.

³¹ Una anàlisi similar amb dades de l'enquesta EPPC-2006 mostra que la influència del sexe sobre el nombre mitjà d'accions es manté quan hi introduïm les altres variables de control (vegeu la taula 0.9, a l'annex E).

Taula 6.1.1 Posició social, actituds i participació política

	Regressió lineal	Regressió logística			
	Accions polítiques	Model 1		Model 2	
		Partits	Contacte	Partits	Contacte
Homes (dones)	0,16 (0,17)	2,30** (0,67)	1,68*** (0,26)	1,74† (0,57)	1,35† (0,23)
N. educatiu (universitària)					
Primària	-2,18*** (0,29)	0,24*** (0,09)	0,25*** (0,05)	0,73* (0,33)	0,50** (0,12)
Secundària	-0,86** (0,32)	0,95 (0,29)	0,61* (0,12)	1,61 (0,57)	0,87 (0,19)
Religiositat (practicants)					
Indiferents	-0,41 (0,26)	1,75 (1,28)	1,07 (0,52)	1,49 (1,57)	1,04 (0,60)
Poc o gens practicant	0,23 (0,25)	1,46 (0,58)	1,54* (0,33)	1,58 (0,68)	1,53† (0,35)
Situació laboral (actius)					
Mestresses de casa	-0,55* (0,23)	0,42 (0,33)	0,90 (0,25)	0,66 (0,53)	0,99 (0,30)
Desocupats	-0,05 (0,31)	1,24 (0,54)	1,56† (0,38)	1,57 (0,76)	2,02* (0,58)
Estudiants	0,17 (0,48)	1,67 (1,00)	1,01 (0,41)	1,55 (0,95)	0,93 (0,37)
Jubilats	-0,67** (0,23)	0,63 (0,29)	0,73 (0,25)	0,81 (0,53)	0,79 (0,30)
Cohort (1919-1939)					
1940-1965	0,25 (0,19)	1,51 (0,70)	1,78† (0,58)	1,85 (1,21)	1,82 (0,68)
1966-1984	-0,37 (0,26)	0,66 (0,36)	1,39 (0,51)	1,09 (0,79)	1,81 (0,78)
Interès per la política (0-10)				1,41*** (0,10)	1,17*** (0,04)
Eficàcia interna (0-10)				0,98 (1,05)	2,01 (1,25)
Eficàcia externa (0-10)				1,13 (0,13)	1,01 (0,07)
Confiança social (0-10)				0,99 (0,09)	1,01 (0,05)
Pertany a associacions (no hi pertany)				3,44*** (1,23)	3,69*** (0,58)
Viu en parella (no hi viu)				1,55 (0,49)	0,96 (0,17)
Constant	3,95 (0,37)	-	-	-	-
R2 corregida – Pseudo R2	0,14	0,10	0,09	0,24	0,18
N	1.134	1.074	1.074	1.019	1.019

Els coeficients de la regressió lineal són els coeficients de regressió parcial. Els de la logística, les transformacions en odds ratio dels coeficients de regressió parcial. Errors estàndard robustos entre parèntesis. Categoria de referència entre parèntesis.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Taula 6.1.2 Posició social, actituds i pertinença a associacions

	Model 1			Model 2		
	Totes	Recreat.	Polític.	Totes	Recreat.	Polític.
Homes (dones)	1,54** (0,21)	1,79*** (0,28)	1,96** (0,42)	1,37* (0,21)	1,71** (0,29)	1,81* (0,44)
N. educatiu (universitària)						
Primària	0,26*** (0,05)	0,33*** (0,07)	0,37*** (0,10)	0,54** (0,12)	0,57* (0,13)	1,22 (0,41)
Secundària	0,49*** (0,10)	0,51*** (0,11)	0,70 (0,19)	0,63* (0,14)	0,61* (0,14)	1,03 (0,33)
Religiositat (practicants)						
Indiferents	1,12 (0,42)	0,13* (0,13)	2,16 (1,15)	1,49 (0,63)	0,22 (0,22)	2,63 (2,05)
Poc o gens practicant	1,43† (0,28)	1,85** (0,42)	1,18 (0,40)	1,45 (0,33)	2,03** (0,49)	0,78 (0,34)
Situació laboral (actius)						
Mestresses de casa	0,77 (0,19)	0,48* (0,16)	0,26* (0,14)	0,84	0,61 (0,22)	0,24* (0,21)
(0,16)						
Desocupats	0,75 (0,19)	0,71 (0,21)	0,97 (0,33)	0,78 (0,21)	0,71 (0,23)	1,17 (0,44)
Estudiants	1,50 (0,56)	1,33 (0,51)	0,19 (0,20)	1,57 (0,69)	1,29 (0,55)	0,23 (0,26)
Jubilats	0,85 (0,25)	0,78 (0,27)	0,22*** (0,09)	1,20 (0,37)	0,95 (0,35)	0,22** (0,12)
Cohort (1919-1939)						
1940-1965	0,78 (0,22)	1,23 (0,43)	0,42* (0,16)	0,71 (0,20)	1,09 (0,39)	0,27* (0,14)
1966-1984	0,57† (0,18)	1,15 (0,43)	0,24*** (0,11)	0,69 (0,23)	1,22 (0,48)	0,22** (0,13)
Interès per la política (0-10)				1,10** (0,03)	1,05 (0,04)	1,19*** (0,06)
Eficàcia interna (0-10)				0,90 (0,54)	1,23 (0,81)	0,80 (0,86)
Eficàcia externa (0-10)				1,00 (0,06)	1,06 (0,07)	0,98 (0,11)
Confiança social (0-10)				1,12* (0,05)	1,06 (0,06)	1,11 (0,09)
Viu en parella (no hi viu)				0,81 (0,13)	1,10 (0,20)	0,76 (0,21)
Accions polítiques (1-16)				1,27 (0,05)	1,18 (0,04)	1,31 (0,05)
Pseudo R2	0.06	0.08	0.08	0.13	0.12	0.22
N	1.074	1.067	1.061	989	983	977

Els coeficients són odds ratio. Errors estàndard robustos entre parèntesis.

Categoria de referència entre parèntesis.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Finalment, la participació informal en aquelles associacions caracteritzades per la major presència de dones (el treball voluntari o la participació en activitats d'associacions dedicades als serveis col·lectius a l'orientació social o específicament relacionades amb les tasques de cura) mostra una pauta similar: introduir-hi les altres variables sociodemogràfiques i actitudinals no elimina les diferències de gènere observades. Així, una vegada hem tingut en compte les possibles diferències en la posició social i en les actituds, trobem 2,5 vegades més de dones que participen en aquestes associacions que homes. Es confirma així, amb aquesta taula i les dues anteriors, que el sexe és una variable encara significativa per explicar determinades formes de participació social i que el seu impacte apareix mediat per les diferències en la posició social que ocupen dones i homes, primer, i per les seves diferents actituds vers la política, després.³³

³³ Cal recordar que les odds són un coeficient multiplicatiu, és a dir, les odds més grans que 1 mostren coeficients positius, i les més petites que 1, coeficients negatius. Per poder comparar-los, cal prendre la inversa d'un dels coeficients. Així, si el coeficient "home" en la nostra equació de participació en associacions de serveis a col·lectius és igual a 0,40, la seva inversa (1/0,40) és igual a 2,5.

Taula 6.1.3 Posició social, actituds i implicació en les associacions d'orientació social

	Model 1			Model 2		
	S. col.	Or. social	A. cura	S. col.	Or. social	A. cura
Homes (dones)	0,49*** (0,11)	0,49*** (0,11)	0,40*** (0,10)	0,39*** (0,10)	0,39*** (0,10)	0,33*** (0,09)
N. educatiu (universitària)						
Primària	0,32*** (0,09)	0,32*** (0,09)	0,20*** (0,06)	0,66 (0,22)	0,67 (0,22)	0,38** (0,14)
Secundària	0,59† (0,17)	0,59† (0,17)	0,62† (0,17)	0,87 (0,27)	0,87 (0,27)	0,92 (0,28)
Religiositat (practicants)						
Indiferents	1,46 (0,74)	1,46 (0,74)	0,93 (0,70)	1,71 (1,12)	1,71 (1,12)	0,71 (0,90)
Poc o gens practicant	1,51 (0,44)	1,51 (0,44)	1,40 (0,45)	1,17 (0,41)	1,17 (0,41)	1,42 (0,52)
Situació laboral (actius)						
Mestresses de casa	0,39* (0,18)	0,39* (0,18)	0,76 (0,30)	0,39†	0,39† (0,19)	0,91 (0,19)
(0,40)						
Desocupats	0,72 (0,31)	0,72 (0,31)	0,81 (0,32)	0,83 (0,40)	0,82 (0,39)	0,77 (0,35)
Estudiants	1,12 (0,71)	1,12 (0,71)	1,80 (1,00)	1,78 (1,19)	1,78 (1,20)	1,51 (0,93)
Jubilats	1,12 (0,41)	1,12 (0,41)	0,62 (0,27)	1,79 (0,80)	1,80 (0,80)	0,87 (0,53)
Cohort (1919-1939)						
1940-1965	1,00 (0,33)	1,00 (0,33)	1,88 (0,78)	1,11 (0,46)	1,11 (0,46)	1,85 (1,05)
1966-1984	0,43* (0,18)	0,43* (0,18)	0,87 (0,42)	0,68 (0,33)	0,69 (0,34)	1,14 (0,73)
Interès per la política (0-10)				1,00 (0,05)	0,05 (0,39)	0,94 (0,05)
Eficàcia interna (0-10)				0,94 (0,09)	0,10* (0,09)	0,99 (0,11)
Eficàcia externa (0-10)				1,05 (0,09)	0,15*** (0,05)	1,13 (0,12)
Confiança social (0-10)				1,19* (0,09)	0,39*** (0,10)	1,33*** (0,11)
Viu en parella (No hi viu)				0,51 (0,15)	0,67 (0,22)	0,87 (0,27)
Accions polítiques (1-16)				1,22*** (0,05)	0,87 (0,27)	1,25*** (0,05)
Pseudo R2	0,06	0,06	0,11	0,13	0,13	0,21
N	1.065	1.065	1.074	980	980	989

Els coeficients són transformacions en odds ratio dels coeficients de regressió logit parcial. Errors estàndard robustos entre parèntesis. Categoria de referència entre parèntesis.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

6.2 La configuració de la participació per dones i homes: configuracions interactives?

Fins ara hem observat el paper que el gènere té en la configuració de la participació política. Ens queda, però, una darrera qüestió, que és esbrinar fins a quin punt la posició a l'estructura social explica la participació de dones i homes de manera diferenciada. La taula següent avalua el paper que les variables estructurals tenen en la probabilitat d'associar-se i en el nombre d'accions polítiques realitzades per homes i per dones. Tenim en compte les variables per a les quals disposem de dades: educació, participació en el mercat laboral, cohort, el fet de viure en parella i la participació en associacions. Les anàlisis reproduïdes en la taula 6.2.1 no mostren diferències remarcables: les variables sociodemogràfiques que expliquen diferències en el grau de participació política són, amb petites diferències, les mateixes quan es vol explicar la participació sociopolítica dels homes i la de les dones. En l'annex s'hi recull el paper dels fills sense que tampoc sembli que s'apreciïn diferències remarcables (vegeu la taula 0.11). Hem de prendre aquestes conclusions amb cautela per la impossibilitat d'avaluar conjuntament aquestes dades en una mateixa base de dades. Tot i això, aquestes conclusions estarien en línia amb les versions interactives de Schlozman, Burns i Verba (1994), que tampoc troben diferències en la manera en què els recursos faciliten la participació (ni tan sols pel que fa a les variables de l'estat civil ni de tenir fills).

Taula 6.2.1 Posició social, actituds i participació sociopolítica (model interactiu)

Nombre d'accions polítiques realitzades (0-16)			Pertinença a associacions (0-1)		
	Homes	Dones		Homes	Dones
N. educatiu (universitària)			N. educatiu (universitària)		
Primària	-1,49*** (0,42)	-2,23*** (0,39)	Primària	0,41** (0,12)	0,35** (0,12)
Secundària	-0,32 (0,46)	-1,06* (0,42)	Secundària	0,48* (0,15)	0,64 (0,21)
Religiositat (practicants)			Religiositat (practicants)		
Indiferents	-0,48 (0,80)	-0,47† (0,24)	Indiferents	0,55 (0,57)	1,90 (0,89)
Poc o gens practicant	0,53 (0,50)	-0,21 (0,26)	Poc o gens practicant	1,28 (0,45)	1,59† (0,41)
Act. laboral (no ha treballat)			Act. laboral (no ha treballat)		
Treballa	0,07 (0,62)	0,16 (0,27)	Treballa	1,37 (0,65)	1,41 (0,53)
Ha treballat	-0,02 (0,66)	-0,14 (0,21)	Ha treballat	0,57 (0,31)	1,52 (0,51)
Cohort (1919-1939)			Cohort (1919-1939)		
1940-1965	0,76* (0,35)	0,47* (0,20)	1940-1965	0,30** (0,12)	0,61† (0,17)
1966-1984	0,50 (0,44)	-0,11 (0,27)	1966-1984	0,29** (0,13)	0,45* (0,15)
Viu en parella (no hi viu)	-0,22 (0,28)	-0,36* (0,18)	Viu en parella (no hi viu)	1,29 (0,32)	0,60* (0,13)
Pertany assoc. (no hi pertany)	1,49*** (0,24)	1,30*** (0,21)	Accions polítiques (0-16)	1,29*** (0,07)	1,36*** (0,07)
Constant	2,45 (0,85)	3,69 (0,55)			
R ² corregida	0,16	0,25	Pseudo R ²	0,11	0,13
N	483	543	N	483	543

Coefficients de regressió lineal parcials.
Errors estàndard robustos entre parèntesis.
Categoria de referència entre parèntesis.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Els coeficients són transformacions en odds ratio dels coeficients de regressió logit parcial.
Errors estàndard robustos, entre parèntesis.
Categoria de referència entre parèntesis.

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Conclusions

El nostre estudi ha constatat que les diferències de gènere en la participació continuen existint. Els homes acostumen a participar en la vida política i social més que les dones, especialment per algunes formes de participació política. Malgrat que algunes d'aquestes diferències no sembla que siguin gaire importants des del punt de vista quantitatiu, són especialment significatives per dos motius. En primer lloc, són diferències sistemàtiques que es mantenen una vegada s'introdueixen diferències en la posició social i diferències en les actituds. En segon lloc, estan en línia amb la separació tradicional de gènere dels espais públic-privat: així, els homes realitzen més accions polítiques de contacte i activitats de partit que les dones, i també participen més, de manera formal, en associacions, especialment en aquelles associacions relacionades amb activitats politicoinstitucionals i recreatives. En canvi, les dones semblen participar més de manera informal (fent activitats i treball voluntari), en associacions que es dediquen a proveir béns públics de l'àmbit socioeconòmic (associacions tradicionals d'orientació social i que proveeixen de serveis a col·lectius) i, específicament, en aquelles associacions que es dediquen a tasques relacionades amb la cura.

Què pot explicar aquestes diferències? El nostre marc partia de tres tipus d'explicacions: 1) la diferent posició que ocupen dones i homes en l'espai públic i el mercat laboral; 2) la diferent posició derivada dels rols associats a la feminització de les tasques de reproducció; 3) els diferents processos de socialització amb els quals es troben nens i nenes i que serveixen per reproduir el sistema de gènere. Cadascuna d'aquestes explicacions anava unida a variables explicatives diferents: l'activitat laboral, l'educació o la religiositat, la primera; el paper de les dones com a esposes, cuidadores, mestresses de casa, i la manca de temps associada a la doble jornada laboral (feina i llar) de les dones treballadores, la segona; el paper de les actituds, la tercera.

Com hem vist, l'explicació completa de les diferències en la participació política de dones i homes requereix una pluralitat d'explicacions. A falta de poder operacionalitzar i incloure-hi algunes de les dimensions pertinents (sobretot aquelles relacionades amb l'explicació situacional), tant la

diferent posició en l'estructura social com les actituds donen compte de les diferències de gènere en la participació. És molt possible, però, que algunes explicacions tinguin més a veure amb alguns dels fenòmens que unes altres. Així, caldria esperar que la manca de temps pugui tenir un cert paper a explicar la participació en associacions recreatives, o que l'explicació situacional pugui estar més relacionada amb la més gran participació femenina en les associacions dedicades als afers socials i la cura. Tanmateix, el fet que ni les diferències en la posició social i les actituds puguin explicar completament les diferències de participació de gènere (especialment per a aquells tipus d'associacions tradicionalment considerades com a més polítiques), suggereix que cal bussejar en els processos de socialització per tal d'obtenir una panoràmica completa de la menor implicació femenina i la menor participació.

Verba i col·laboradors arriben a unes conclusions similars en els seus estudis als Estats Units, i suggereixen centrar-se en el processos d'aprenentatge polític per tal de documentar i entendre aquestes diferències. Els diferents missatges que reben homes i dones durant el procés de socialització primària i secundària podrien ser un dels factors clau que ajudin a entendre com emergeix l'interès i la implicació per la política. El paper que pot tenir que la política professional sigui encara un espai eminentment masculí en els processos de socialització i en el desenvolupament de l'interès i del sentiment en la pròpia capacitat d'incidir-hi és un altre element que cal tenir en compte. Són línies de recerca en què valdria la pena aprofundir.

Finalment, i centrant-nos en el mateix procés de diagnòsi, ens agradaria destacar la importància de generar dades adequades per tal de poder avaluar, de manera sistemàtica, el paper del gènere en la participació i implicació polítiques. Tot sovint, els estudis de participació no inclouen dimensions rellevants per definir la posició social: el fet de tenir fills o no, com es distribueixen els ingressos entre els membres de la família, o fins a quin punt els individus han de fer compatibles la jornada laboral i les tasques domèstiques són elements que poden condicionar els recursos individuals, com el temps disponible o les habilitats cíviques. Poder-los incloure amb dades provinents d'una mateixa mostra són elements indispensables per avaluar de manera adequada el paper que el gènere i totes les seves dimensions pot tenir en la participació.

Annex A: Participació sociopolítica

Taula 0.1 Accions polítiques per gènere (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Raó (A/B)	Sig.
Signatura	69	69	68	1,02	
Manifestació	61	65	57	1,13	***
Vaga	44	50	39	1,26	***
Miting	41	47	36	1,31	***
Lliurar/recaptar diners	35	36	34	1,07	
Boicot productes	26	25	26	0,94	
Carta diari	23	27	20	1,38	***
Contacte polític	22	28	17	1,64	***
Decisions administració	11	15	8	1,83	***
Nombre mitjà d'accions	3,33	3,61	3,06		***

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Font: EPPC-2006.

Taula 0.2 Nivells de participació política per diferents formes i sexe

	Homes (A)	Dones (B)	Diferència (A - B) (g. l.)	
Vot	0,831	0,818	-0,013	6.898
Participació de consum	0,768	0,756	-0,012	6.898
Activitat de protesta	0,729	0,634	-0,095***	6.898
Activitat de partit	0,472	0,360	-0,112***	6.898
Contacte	0,451	0,326	-0,125***	6.898

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Font: EPPC-2006.

Annex B: Participació sociopolítica per grandària de municipi

Taula 0.3 Membres d'associacions per sexe i trams de municipi (%)

Tram	Total	Homes (A)	Dones (B)	Raó (A/B)	(N)
Fins a 10.000 hab.	47	50	44	1,14	(2.836)
10.001-50.000 hab.	45	51	39	1,30	(2.738)
50.001-100.000 hab.	48	55	42	1,31	(1.092)
100.001-400.000 hab.	40	45	35	1,27	(1.821)
Més de 400.000 hab.	49	53	45	1,19	(1.910)
Total	46	51	41	1,24	(10.397)

Font: ECVHP-2006.

Taula 0.4 Membres d'associacions per sexe i trams de municipi (%)

Tram	Total	Homes (A)	Dones (B)	Raó (A/B)	(N)
Fins a 2.000 hab.	43	40	46	0,87	(959)
2.001-10.000 hab.	40	42	38	1,09	(1.533)
10.001-50.000 hab.	34	36	32	1,13	(1.753)
Més de 50.000 hab.	36	39	34	1,13	(3.488)
Total	39	35	37	1,11	(7.733)

Font: ECPC-2006.

Taula 0.5 Membres d'associacions per sexe i trams de municipi (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Sig.	Raó (A/B)
Menys de 2.000 habitants	70	72	67	***	1,07
De 2.001 a 10.000 habitants	65	69	62	***	1,11
De 10.001 a 50.000 habitants	65	68	61	***	1,12
De 50.001 a 150.000 habitants	67	69	64	***	1,09
De 150.001 a 1.000.000 habitants	63	70	56	***	1,26
Més d'1 milió	67	67	67	***	1,00

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Font: EPPC-2006.

Taula 0.6 Nombre mitjà d'associacions a les quals es pertany per sexe i tram de municipi

	Homes (A)	Dones (B)	Diferència (A-B)	g. l.
Menys de 2.000 habitants	1,44	1,31	0,13***	720
De 2.001 a 10.000 habitants	1,36	1,20	0,16***	1.323
De 10.001 a 50.000 habitants	1,45	1,18	0,27***	1.731
De 50.001 a 150.000 habitants	1,39	1,27	0,12***	1.534
De 150.001 a 1.000.000 habitants	1,32	1,05	0,27***	549
Més d'1 milió	1,41	1,28	0,13***	1.031

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Font: EPPC-2006.

Taula 0.7 Persones que duen a terme com a mínim una activitat política per sexe i grandària de municipi (%)

	Total	Homes (A)	Dones (B)	Raó (A/B)	Sig.
Menys de 2.000 habitants	87	91	83	1,10	***
De 2.001 a 10.000 habitants	88	91	86	1,06	***
De 10.001 a 50.000 habitants	91	93	89	1,05	***
De 50.001 a 150.000 habitants	89	90	87	1,04	***
De 150.001 a 1.000.000 habitants	89	90	88	1,03	***
Més d'1 milió	93	94	92	1,02	***

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Font: EPPC-2006.

Taula 0.8 Nombre mitjà d'accions polítiques que es duen a terme, per sexe i grandària de municipi

	Homes (A)	Dones (B)	Diferència (A - B)	g. l.
Menys de 2.000 habitants	3,44	2,88	0,55***	720
De 2.001 a 10.000 habitants	3,59	3,03	0,57***	1.323
De 10.001 a 50.000 habitants	3,70	3,11	0,59***	1.731
De 50.001 a 150.000 habitants	3,63	3,06	0,56***	1.534
De 150.001 a 1.000.000 habitants	3,50	2,71	0,79***	549
Més d'1 milió	3,96	3,43	0,52***	1.031

*** $p \leq 0,001$; ** $p \leq 0,01$; * $p \leq 0,05$; † $p \leq 0,1$

Font: EPPC-2006.

Annex C: Tipus d'associacions incloses en els diferents estudis

Enquesta CIS 2450: clubs esportius o d'activitats a l'aire lliure; associacions juvenils (escoltes, estudiantils, etc.); organitzacions ecologistes (Greenpeace, Ecologistes en Acció, etc.); associacions protectores d'animals (Amigos de los Galgos, Liberación Animal, etc.); organitzacions pacifistes (Justicia y Paz, Paz Ahora, etc.); organitzacions de drets humans i de cooperació humanitària (Amnistia Internacional, Ayuda en Acción, etc.); organitzacions de caritat ajuda social (Càritas, Creu Roja, etc.); associacions de malalts, malalties específiques i addiccions (Asociación Española contra el Cáncer, BASIDA, etc.); associacions de discapacitats (ASPAS, ONCE, etc.); organitzacions de jubilats pensionistes; partits polítics; sindicats; organitzacions agràries (ASAJA, ASEAVA, etc.); organitzacions empresarials, de negocis o comerciants; clubs d'inversió; organitzacions professionals (Colegio de Abogados, Asociación Nacional de Químicos); associacions de consumidors (OCU, Asociación de Defensa del Paciente); associacions de pares i mares d'alumnes (CEAPA, CONCAPA, etc.); associacions culturals, musicals, de dansa, teatre i cases regionals, etc.; clubs de hobbies i aficions, clubs de fans, xats, etc.; associacions d'automobilistes i motoristes (RACE, Asociación de Ayuda en Carretera, etc.); associacions de veïns (però no comunitats de veïns); organitzacions d'immigrants (ATIME, AMDE, etc.); organitzacions eclesiàstiques i religioses; organitzacions de dones; associacions d'exmilitars, excombatents, etc.; associacions de víctimes del terrorisme; altres clubs i associacions.

Enquesta de condicions de vida i hàbits de la població 2006: partits polítics; sindicats, centre excursionista; club esportiu; associació professional; associació religiosa; associació regional; associació de consumidors; comunitat de propietaris de l'habitatge; associació de veïns (barri); associació ecologista, comitès de solidaritat, ONG; casal d'avis; casal de joves, esplai, escoltes; associació cultural (corals, cercles d'art, etc.).

Annex D: Escales d'actituds

Interès per la política és la combinació de la valoració personal que els entrevistats fan del seu nivell d'interès per la política en general (interès difús) i pel seu grau d'interès per la política internacional, europea, estatal, autonòmica i local (interès específic). Per a cadascun dels cinc ítems tinguts en compte, els entrevistats havien d'avaluar si estaven “molt”, “bastant”, “poc” o “gens” interessats en la política.

Informació política és un índex creat a partir de les respostes a quatre ítems: “Llegeix les seccions polítiques del diari?”, “Escolta o mira les notícies a la ràdio o televisió?”, “Escolta o mira altres programes sobre política a la ràdio o televisió?”, i “Amb quina freqüència fa servir Internet per obtenir informació sobre política o societat?”. Les opcions de cada ítem són: “cada dia”, “3-4 dies per setmana”, “1-2 dies per setmana”, “amb menor freqüència” o “mai”.

Parlar de política és un índex creat a partir de les respostes a tres ítems relacionats amb la pregunta “Amb quina freqüència diria vostè que parla o discuteix sobre política quan es reuneix amb: a) amics, b) familiars, c) veïns”. Les preguntes proveïen quatre possibles respostes: “sovint”, “algunes vegades”, “rarament” o “mai”. La bateria de preguntes original incloïa altres grups sobre els quals es preguntava el mateix (companys de feina/estudis, o altres membres de les organitzacions a les quals pertany) que no han estat inclosos atès l'elevat nombre de casos en què la pregunta sobre aquest grup no procedia.

L'escala d'**eficàcia política interna** és fruit de la combinació de les respostes a les preguntes “Quina importància donen els polítics a les opinions que els presenta la gent corrent?” i “Creu que la gent com vostè té més o menys possibilitats que la majoria de la gent per fer que els polítics tinguin en compte les seves opinions?”. Ambdues preguntes estaven valorades en escales que anaven del 0 al 10.

L'escala d'**eficàcia política externa** és fruit de la combinació de les respostes a les preguntes “Quines possibilitats té la gent corrent de fer

arribar les seves opinions als polítics?” i “Creu que la gent com vostè té més o menys possibilitats que la majoria de la gent de transmetre les seves opinions als polítics?”. Ambdues preguntes estaven valorades en escales que anaven del 0 fins al 10.

L'escala de **confiança social** és fruit de la combinació de tres ítems: el grau d'acord respecte de l'afirmació “No es pot confiar mai per complet en la majoria de les persones”, i els posicionaments respecte de les escales “La majoria de la gent mira pel seu propi interès o creu que la majoria procura ajudar els altres?” i “ Creu que la majoria de gent s'aprofitaria de vostè si en tingués l'oportunitat o, al contrari, creu que seria honrada?”. Tots tres ítems estan originàriament mesurats en valors que van del 0 al 10.

Annex E: Posició social i participació sociopolítica

Taula 0.9 Posició social, actituds i participació sociopolítica

	Participació en associacions (0-1)	Repertori accions polítiques (0-9)	
Homes (dones)	1,15* (0,07)	Homes (dones)	0,17** (0,06)
Educació (universitària)		Educació (universitària)	
Primària	0,61*** (0,05)	Primària	-1,17*** (0,08)
Secundària	0,72*** (0,06)	Secundària	-0,51*** (0,08)
Religiositat (no creient)		Religiositat (no creient)	
No practicant	1,80*** (0,17)	No practicant	-0,93*** (0,09)
Practicant	1,05 (0,07)	Practicant	-0,72*** (0,07)
Situació laboral (actius)		Situació laboral (actius)	
Mestressa de casa	1,01 (0,12)	Tasques de la llar	-0,38** (0,12)
Altres inactius	0,94 (0,07)	Altres inactius	-0,24** (0,07)
Cohort (1911-1950)		Cohort (1911-1950)	
(1971-1986)	0,82* (0,07)	(1971-1986)	-0,07 (0,09)
(1951-1970)	0,98 (0,09)	(1951-1970)	0,39*** (0,09)
Fills (no en té)	1,11 (0,08)	Fills (no en té)	0,00 (0,07)
Viu en parella (no)	1,23** (0,08)	Viu en parella (no)	0,01 (0,06)
Eficàcia interna (1-4)	1,06 (0,05)	Eficàcia interna (1-4)	0,24*** (0,04)
Eficàcia externa (1-4)	1,05 (0,05)	Eficàcia externa (1-4)	0,21*** (0,05)
Confiança social (1-4)	1,06* (0,32)	Confiança social (1-4)	0,19*** (0,03)
Activitats polítiques (0-9)	1,28*** (0,02)	Pertany assoc. (no pertany)	0,83*** (0,06)
		Constant	2,51 (0,23)
Pseudo R ²	0,07	R ² corregida	
N	6.292	N	

Els coeficients són transformacions en odds ratio dels coeficients de regressió parcial. Errors estàndard robustos entre parèntesis. Categoria de referència entre parèntesis. *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p ≤ 0,1

Font: EPPC-2006.

Coefficients de regressió parcial. Errors estàndard robustos entre parèntesis. Categoria de referència entre parèntesis. *** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p ≤ 0,1

Font: EPPC-2006.

Annex F: Posició social, actituds i participació sociopolítica

Taula 0.11 Model interactiu (dones-homes) amb posició social, actituds i participació sociopolítica

	Participació en associacions (0-1)		Repertori accions polítiques (0-9)		
	Dones	Homes		Dones	Homes
Educació (universitària)			Educació (universitària)		
Primària	0,50*** (0,06)	0,72** (0,08)	Primària	-1,28*** (0,10)	-1,30*** (0,10)
Secundària	0,62*** (0,08)	0,81† (0,09)	Secundària (0,10)	-0,56*** (0,10)	-0,60*** (0,10)
Religiositat (no creient)			Religiositat (no creient)		
No practicant	1,87*** (0,25)	1,64*** (0,23)	No practicant	-1,04*** (0,11)	-0,76*** (0,12)
Practicant	1,04 (0,11)	1,06 (0,10)	Practicant	-0,66*** (0,09)	-0,76*** (0,08)
Situació laboral (actius)			Situació laboral (actius)		
Tasques de la llar	1,08 (0,14)	2,70 (2,84)	Tasques de la llar	-0,44*** (0,11)	0,31 (0,91)
Altres inactius	1,00 (0,10)	0,95 (0,10)	Altres inactius	-0,17* (0,09)	-0,34** (0,10)
Cohort (1911-1950) (1971-1986)	0,72** (0,09)	0,96 (0,13)	Cohort (1911-1950) (1971-1986)	0,08 (0,10)	-0,14 (0,12)
(1951-1970)	0,84 (0,10)	1,22 (0,16)	(1951-1970)	0,46*** (0,10)	0,30* (0,12)
Fills (no en té)	1,00 (0,10)	1,23† (0,14)	Fills (no en té)	0,00 (0,08)	0,02 (0,10)
Viu en parella (no)	1,21* (0,11)	1,30*** (0,13)	Viu en parella (no)	-0,06 (0,08)	0,08 (0,09)
Eficàcia interna (1-4)	1,05 (0,06)	1,07 (0,07)	Eficàcia interna (1-4)	0,19*** (0,05)	0,29*** (0,06)
Eficàcia externa (1-4)	1,00 (0,07)	1,09 (0,08)	Eficàcia externa (1-4)	0,24*** (0,06)	0,25*** (0,07)
Confiança social (1-4)	1,09* (0,05)	1,03 (0,05)	Confiança social (1-4)	0,19*** (0,04)	0,22*** (0,04)ç
Activitats polítiques (0-9)	1,31*** (0,03)	1,24*** (0,03)	Pertany assoc. (no pertany)	0,88*** (0,07)	0,84*** (0,08)
Pseudo R ²	0,09		Constant	2,51 (0,27)	2,48 (0,31)
N	3.213		R ² corregida		0,06
			N		3.079

Els coeficients són transformacions en odds ratio dels coeficients de regressió parcial. Errors estàndard robustos entre parèntesis.

Categoria de referència entre parèntesis.

*** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p ≤ 0,1

Coeficients de regressió parcial.
Errors estàndard robustos entre parèntesis.
Categoria de referència entre parèntesis.

*** p < 0,001; ** p < 0,01; * p < 0,05; † p ≤ 0,1

Font: EPPC-2006.

Font: EPPC-2006.

Referències

- ALMOND, G. A.; VERBA, S. *The civic culture: political attitudes and democracy in five nations, an analytic study*. Boston: Little, Brown, 1965.
- ASTELARRA, Judith. *Participación política de las mujeres*. Madrid: CIS, 1990.
- BARNEA, M. F.; SCHWARTZ, S. H. "Values and voting". *Political Psychology*, 1998, núm. 19, p. 17-40.
- BARNES, S. H.; KAASE, M. *Political Action. Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hills: Sage, 1979.
- BARTOLINI, S.; MAIR, P. *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*. Cambridge-Nova York: Cambridge University Press, 1990.
- BENNETT, L. L.; BENNETT, S. E. "Enduring gender differences in political interest. The impact of socialization and political dispositions". *American Politics Quarterly*, 1989, vol. 17, núm. 1, p. 105-22.
- BRABO, P.; ORTIZ, C. *Cultura política de la mujer*. Madrid: Instituto de la Mujer, 1985.
- BREHM, J.; RAHN, W. "Individual-level Evidence for the Causes and Consequences of Social Capital". *American Journal of Political Science*, 1997, vol. 41, núm. 3, p. 999-1023.
- BREMME, Gabriele. *Die Politische Rolle der Frau in Deutschland*. Göttingen: Vandenhoe & Ruprecht, 1956.
- CANCIO, Miguel. *El laberinto de las autonomías y las castas periféricas dominantes*. Edicions do Castro, 1982.
- CAMPBELL, Rosie. *Gender and The Vote in Britain. Beyond the Gender Gap?* Colchester: ECPR Press, 2006.
- CAPRARA, G. [et al.]. "Personality and politics: Values, traits, and political choice". *Political Psychology*, 27 (2006), p. 1-28.
- COHEN, J.; ROGERS J. *Associations and Democracy*. Londres: Verso, 1995.
- DE LA FUENTE, M. [et al.]. "Equal opportunities, equal participation? Gender differences in political participation and perception". ECPR. *Joint Sessions*. Granada, 2005.

- DUVERGER, Maurice. *The Political Role of Women*. París: UNESCO, 1955.
- FESTINGER, Leon. "A theory of social comparison". *Human Relations* 7 (1954), p. 117-140.
- FONT, Joan. "La abstención electoral en España: certezas e interrogantes". *Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, 71 (1995), p. 11-40.
- FRUTOS, L.; GARCÍA, J. J. "Las mujeres y la política. Diferencias de género en España". A: PHILLIP, Radl. *Cuestiones actuales de sociología del género*. Madrid: CIS, 2001.
- GILLIGAN, Carol. *In a Different Voice*. Cambridge: Harvard University Press, 1982.
- GREENSTEIN, Fred W. "Sex-related Political Differences in Childhood". *The Journal of Politics*, 23.
- GUNDELACH, P. "Grass-roots Activity". A: VAN DETH, J. W.; SCARBROUGH, E. *The Impact of Values*. Nova York: Oxford University Press, 1995.
- HUCKFELDT, R. [et al.]. "Alternative context of political behavior: churches, neighborhoods, and individuals". *The Journal of Politics* núm. 55 (1993), p. 365-381.
- INGLEHART, R.; NORRIS, P. *Rising Tide. Gender Equality and Cultural Change Around the World*. Cambridge: Cambridge University Press, 2003.
- JELEN, Ted G. [et al.]. "The Gender Gap in Comparative Perspective. Gender Differences in Abstract Ideology and Concrete Issues in Western Europe". *European Journal of Political Research* núm. 25 (1994), p. 187-206.
- JORDAN, G.; MALONEY W. *The Protest Business? Mobilizing Campaign-ing Groups*. Manchester: Manchester University Press, 1997.
- KRUGLANSKI, A.W. [et al.]. "Says who?: Epistemic authority effects in social judgment." A: BERKOWITZ, L., ZANNA, M.P. *Advances in Experimental Social Psychology*. Nova York: Academic Press
- LIJPHART, A. "Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma". A: *American Political Science Review*, 1997, vol. 91, núm. 1, p. 1-14.
- LIPSET, Seymour M. *Political Man: the Social Bases of Politics*. Garden City, N.Y.: Doubleday, 1960.
- MCKINNON, David P. [et. al.]. "Mediation analysis". *Annual Review of Psychology*, 58 (2007), p. 593-614.

MILLER, Arthur. "Gender and the Vote: 1984". A: *The Politics of the Gender Gap: The Social Construction of Political Influence*. Beverly Hills: Sage, 1988.

MORALES, Laura. "Political Participation: Exploring the Gender Gap in Spain". *South European Society & Politics*, 2000, vol. 4, núm. 1, p. 223-247.

MORALES, Laura. *Institutions, Mobilisation and Political Participation: Political Membership in Western Countries*. Madrid: Centro de Estudios Avanzados en Ciencias Sociales, 2004.

MORALES, L.; MOTA, F. "El asociacionismo en España". A: MONTERO, J. R. (ed.); FONT, J. (ed.); TORCAL, M. (ed.). *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*. Madrid: Centro de Investigaciones Sociológicas, 2006.

NORRIS, P.; LOVENDUSKI, J. *Political representation and recruitment: gender, race and class in the British parliament*. Cambridge: Cambridge University Press, 1994.

ORUM, A. [et al.]. "Sex, socialization and politics". *American Sociological Review*, 1974, 39, p. 197-209.

PALLARÉS, F. [et al.]. "Variables socioestructurales y comportamiento electoral en las elecciones generales españolas. Una perspectiva evolutiva 1979-2000". *Revista de Estudios Políticos*, 2007, 135, p. 109-58.

PARSONS, T. *Politics and Social Structure*. Nova York: Free Press, 1969.

PUTNAM, R. D. [et al.]. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press, 1993.

OLSON, Mancur. *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Groups*. Harvard: Harvard University Press, 1965.

RAPOPORT, R. B. "The Sex Gap in Political Persuading: Where the Structuring Principle Works". *American Journal of Political Science*, 25 (1981), p. 32-46.

SAN MARTIN, Josep. *Catalunya, paradís de la societat civil? La dimensió organitzativa de la societat civil: una visió comparada d'aquesta realitat a Catalunya i l'Estat espanyol*. Barcelona: Universitat Autònoma de Barcelona, 2004.

SAPIRO, V. *The Political Integration of Women*. Urbana: University of Illinois Press, 1983.

SARASA, Sebastià. "Associacionisme, moviments socials i participació cívi-ca". A: GINER, Salvador. *La societat catalana*. Barcelona: Institut d'Estadística de Catalunya, 1998.

SCHLOZMAN, K. L. [et. al.]. "Gender and the Pathways to Participation: The Role of Resources". *Journal of Politics*, 56 (1994), p. 963-990.

TINGSTEN, Herbert L. G. *Political Behavior: Studies in Election Statistics*. Londres: P. S. King, 1937.

TOGEBY, L. "Political implications of increasing numbers of women in the labor force". *Comparative Political Studies*, 1994, vol. 27, núm. 2, p. 211-40.

TOPF, Richard. "Electoral Participation". A: KLINGEMANN, Hans-Dieter; FUCHS, Dieter. *Citizens and the State*. Nova York: Oxford University Press, 1995a.

— "Beyond Electoral Participation". A: KLINGEMANN, Hans-Dieter; FUCHS, Dieter. *Citizens and the State*. Nova York: Oxford University Press, 1995b.

VERBA, S., NORMAN, H. N. *Participation in America: political democracy and social equality*. Nova York: Harper & Row, 1972.

VERBA, S. [et al.]. *Participation and political equality: a seven-nation comparison*. Cambridge: Cambridge University Press, 1978.

VERBA, S. [et. al.]. *Voice and equality: civic voluntarism in American politics*. Cambridge: Harvard University Press, 1995.

VERBA, S. [et al.]. "Knowing and Caring about Politics: Gender and Political Engagement". *The Journal of Politics*, 1997, vol. 59, núm. 4, p. 1051-1072.

YOUNG, Iris Marion. "Teoría política: una visión general". A: KLINGEMANN, H. D.; GOODIN, R. *Nuevo manual de ciencia política*. Madrid: Istmo, 2001.

WÄNGNERUD, Lena. "Testing the Politics of Presence. Women's Representation in the Swedish Riksdag". *Scandinavian Political Studies*, 2000, vol 23. núm. 1, p. 67-91.

WELCH, S. "Women as Political Animals? A Test of Some Explanations for Male-Female Political Participation Differences". *American Journal of Political Science*, 21 (1977), p. 711-730.

Generalitat de Catalunya
Departament d'Interior,
Relacions Institucionals i Participació
Direcció General de Participació Ciutadana

ISBN 978-84-393-8168-6

9 788439 381686